

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta humanitních studií

Fakulta
humanitních studií
Univerzity
Karlovy

Bakalářská práce

ORGNAZACE ASHOKA

**Pokus o teoretický pohled na netradiční neziskovou
organizaci**

Vypracovala: Anna Jirásková

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Libor Prudký

Praha 2006

Poděkování

Děkuji Ing. Liboru Prudkému ze jeho trpělivost, vlídnost a cenné připomínky, které mi poskytl v průběhu konzultací této práce.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 11.5.2006

.....
podpis

Obsah práce

Úvod	5
Kapitola 1. Organizace Ashoka	7
1.1. Vznik organizace Ashoka.....	7
1.1.1. Inspirace a založení organizace Ashoka.....	7
1.1.2. Zahájení činnosti	8
1.1.3. Dnešní rozsah činnosti	9
1.2. Poslání organizace Ashoka.....	10
1.2.1. Podnikatelská organizace	10
1.2.2. Organizace sociálních investic	11
1.2.3. Společenské ohodnocení občanského sektoru a Ashoka.....	12
1.3. Sociální podnikatel – klíčový pojem činnosti organizace Ashoka.....	13
1.3.1. Koncept sociálního podnikatele	14
1.3.2. Kategorie sociálního podnikatele z pohledu ekonomické teorie.....	15
1.3.3. Mezinárodní příklady oceněných sociálních podnikatelů a jejich projektů	16
1.3.4. Výběr sociálního podnikatele.....	21
1.3.5. Sociální podnikatel v globální společnosti.....	24
1.3.6. Ashoka v ČR	29
1.4. Podpora sociálního podnikatele	33
1.4.1. Financování a zdroje	35
1.4. Měřítko úspěšnosti organizace Ashoka.....	36
1.5. Činnost organizace Ashoka a její možný přesah.....	38
Kapitola 2. Možné teoretické souvislosti vzniku a působení organizace Ashoka	41
2.1. Organizace Ashoka: nezisková organizace fungující na tržních principech.....	42
2.2. Sociální podnikatel: solidarita a soutěživost	45
2.3. Organizace Ashoka: globální dopad skrze důraz na místní specifika	46
Závěr	49
Seznam použité literatury	51

Úvod

Neziskové organizace občanského sektoru stále ještě představují v naší společnosti ne příliš prozkoumaný jev. Nepochybně jde při tom o organizace, které jsou v podmínkách transformující se společnosti nositelem řady nových skutečností, s důsledky do mnoha oblastí života společnosti a se souvislostmi, které mohou napomáhat rozvoji společnosti v mnoha oblastech.

Když jsem se před několika lety setkala s organizací ASHOKA, velmi mě zaujala především proto, že svým působením hledá a podporuje individuální vklady do rozvoje společenských procesů, které přesahují význam jednotlivce, specifických sociálních skupin a někdy i hranice společenství i států.

Snažila jsem se poznat postupy práce organizace ASHOKA a pochopit je. A také pochopit širší obecné a také teoretické souvislosti, které lze v činnosti organizace ASHOKA najít. Jednak proto, že se tyto souvislosti nabízejí, také proto, že bez nich, jak se domnívám, nelze plně činnost této organizace pochopit a také proto, že prostřednictvím těchto souvislostí lze přesněji pochopit i přesahy, které organizace ASHOKA nabízí ve vztahu k chápání hranic, mezí a i možná omezení, která jsou spojena s některými obvyklejšími přístupy k občanskému sektoru.

V následujícím textu se pokouším především popsat a objasnit postupy vzniku, fungování, rozvoje a výsledků činnosti organizace ASHOKA. Sama o sobě je tato organizace v mnoha směrech pozoruhodná a její činnost není v našem prostředí příliš známá. První cíl mé bakalářské práce spočívá tedy v co nejúplnějším a nejpřesnějším charakterizování organizace ASHOKA, jako svérázné mezinárodní organizace občanského sektoru.

A protože jde o tak zvláštní organizaci, pokouším se ve druhé části bakalářské práce o naznačení některých obecnějších souvislostí činnosti a pojetí této organizace. Jde především o otázky, témata a souvislosti, které z poznání organizace ASHOKA míří jako možné impulsy do obecnějších teoretických přístupů k problematice občanské společnosti, ale také v souvislostech s koncepty, které bývají často chápány jako něco, co je s občanskou společností, či občanským

neziskovým sektorem vlastně jen těžko slučitelné. Zdá se mi – a na důvody tohoto vidění problematiky organizace ASHOKA bych chtěla v bakalářské práci především poukázat – že jde o typ organizace, která se svým vznikem, působením i důsledky pokouší o překročení či spojování občanské spontánní aktivity a trhu, individuálního angažování a prospěchu společenství, tvůrčího rozvoje pravidel a tvorbu nového řádu a možná i dalších skutečností, které někdy bývají chápány jako protiklady.

Jsem si vědoma, že nemůže jít o vyčerpávající analýzu. Jde totiž o souvislosti velmi bohaté a možná s téměř nekončícími důsledky, které nelze v rámci bakalářské práce dohlédnout a zpracovat. Jde spíš o náznaky a kladení obecnějších teoretických otázek, spojených s pochopením činnosti organizace ASHOKA.

Jsem si také vědoma, že jde o zpracování, které sebou nese mnohá rizika. Jedno snad největší, totiž, že poukázání na obecnější souvislosti z jednoho příkladu nutně vyvolávat řadu opodstatněných otázek a pochyb. Zda totiž nejde o neoprávněný přesah tak říkajíc rovnou z konkrétního příkladu do zobecnění a náznaků možná dokonce nových teoretických souvislostí. To by platilo, kdybych usilovala o jednoznačnou výpověď. Pokouším se však pouze o náznaky možných teoretických souvislostí z analyzovaného případu.

Co se týče metod mého výzkumu, bakalářská práce je založena na obsahové analýze materiálů týkajících se organizace Ashoka (jde o informační materiály, jež jsou dostupné na mezinárodních webových stránkách organizace - www.ashoka.org - a na webových stránkách české pobočky organizace Ashoka - <http://czech.ashoka.org/home.html> a o publikované články v mezinárodních i českých periodikách) a na srovnávací analýze založené na porovnání „výstupních obecných témat“, jež jsem si určila obsahovou analýzou organizace Ashoka a práce se související pramennou literaturou.

Kapitola 1. Organizace Ashoka

1.1. Vznik organizace Ashoka

Existuje bezesporu celá řada velkých mezinárodních neziskových organizací zabývajících se podporou občanské společnosti, ať už na místní, regionální, národní či mezinárodní úrovni. Všechny jsou součástí tzv. občanského sektoru¹, třetí složky svobodné společnosti (zde vycházím z koncepce tří složek svobodné společnosti Ralfa Dahrnedorfa, jíž se budu v práci zabývat později). Mezinárodní nezisková organizace Ashoka, kterou se má práce zabývat, sem spadá také. V mnoha ohledech se ale od podobných organizací občanského sektoru liší.

1.1.1. Inspirace a založení organizace Ashoka

Počátky organizace Ashoka sahají do 60. let 20. století. Pod vlivem rozmachu hnutí za lidská práva založil William Drayton², pozdější zakladatel organizace Ashoka, „Společenství pro Asii“. Po ukončení studií na třech vysokých školách cestoval Drayton po Asii a pod vlivem ideálů silných osobností (například Mahatmi Gandiho či Martina Luthera Kinga), jejichž činy založené na nenásilí, mravní odpovědnosti a především na jedinečných strategiích, měly vliv na

¹ Lze použít mnoho označení sektoru, jenž stojí mezi státem a komerčním sektorem. Každé z označení klade větší důraz na určité vlastnosti spíše než na jiné, např. označení „charitativní sektor“ zdůrazňuje podporu soukromých dobročinných dárců, označení „neziskový sektor“ zdůrazňuje fakt, že hlavním účelem není tvorba zisku a zisk, který přesto vzniká, se investuje zpětně do realizace poslání nebo označení „dobrovolnický sektor“ zdůrazňuje fakt, že tento sektor mobilizuje dobrovolnický kapitál (Salomon, Anheier, 1997:14). Ve své práci budu používat označení „občanský sektor“, vzhledem k tomu, že se v informačních materiálech Ashoky s tímto pojmem pracuje. Jak zakladatel Ashoky, William Drayton, vysvětluje, tímto pojmem se mj. zdůrazňuje aktivní složka poslání neziskového sektoru, tedy aktivní účast občanů nebo skupin občanů ve veřejné oblasti.

² William Drayton (narozen 15.6.1943, New York, USA) vystudoval historii na Harvard University, ekonomii na University of Oxford a práva na Yale University. Osm let pracoval jako konzultant ve společnosti McKinsey & Co., za éry prezidenta Jimmyho Cartera pracoval ve vládní Agentuře na ochranu životního prostředí, kde měl na starosti např. státní rozpočet, vztahy s vládou, ekonomickou a energetickou politiku. Byl členem týmu, jenž vytvořil řadu důležitých zákonů proti průmyslovému znečištění, například princip obchodování s kvótami, který se o mnoho let později stal součástí Kjótského protokolu o omezení skleníkových plynů. Po nástupu Ronalda Reagana podal demisi. Poté byl profesorem na Stanford Law School a na Harvardské Kennedy School of Government. Kromě Ashoky, založil Drayton organizaci s názvem Bezpečnost životního prostředí, která pomáhá najít a rozšířit možnosti uplatnění zákonů o ochraně životního prostředí. William Drayton získal celou řadu ocenění, je předsedou správních rad řady neziskových organizací.

obrovské množství lidí, přichází Drayton v roce 1980 s myšlenkou podpory sociálních podnikatelů – jedinců usilujících o změny v zaběhaných postupech a mechanismech řešení problémů společnosti a společenských otázek a zakládá organizaci Ashoka.

Jméno „Ashoka“ je inspirováno indickým císařem Ashoka, který je považován za největšího vladaře indického starověku a zároveň za jednoho z prvních světových sociálních reformátorů. Poté, co ve 3. století před n.l. vojensky sjednotil téměř celou Indii, Nepál a část Afghánistánu, se obrátil k filozofii nenásilí a zasvětil svůj další život zavádění sociálních reforem, podpoře ekonomického rozvoje a podpoře tolerance vůči všem druhům náboženství. Jako první vladař v jižní Asii založil systém zdravotní péče a vybudoval kompletní infrastrukturu. Právě na těchto císařových myšlenkách novátorství, tolerance a otevřenosti vůči novému je organizace Ashoka založena. V sanskrtu znamená jméno Ashoka „aktivní nepřítomnost utrpení“.

1.1.2. Zahájení činnosti

Projekt podpory sociálních podnikatelů byl do praxe zaveden v roce 1982 v Indii, kde Ashoka ocenila prvních deset sociálních podnikatelů. Příznačné je, že se projekt započal právě v Indii. Kromě Draytonovy osobní náklonnosti to lze přičíst především skutečnosti, že Indie je, společně s Brazílií, zemí s největším počtem oceněných sociálních podnikatelů ze všech zúčastněných zemí.³

První indické projekty se zabývaly především ochranou a pomocí znevýhodněným členům společnosti, tj. dětem, ženám a ochranou místních komunit a jejich způsobu života. Ráda bych zde uvedla projekt indické aktivistky Rashidy Begum, jež byl v roce 1982 rovněž mezi prvními oceněnými (v oblasti ekonomického rozvoje) a soustředí se na muslimské ženy. Paní Begum založila organizaci poskytující pomoc indickým, většinou muslimským, ženám, skrze níž

³ Informace o stipendistech Ashoky jsou přístupné na webových stránkách Ashoky, v její databázi stipendistů – Ashoka Fellows - http://www.ashoka.org/fellows/ashoka_fellows1.cfm. Indie má podle těchto webových stránek k roku 2005 235 oceněných sociálních podnikatelů a Brazílie 231 oceněných sociálních podnikatelů, a to z celkového počtu více než 1700 (přesné číslo bohužel v tuto chvíli není na webových stránkách, ani jinde k dispozici).

se snažila změnit poměry především v muslimské části indické společnosti. V ní ještě často převládá tradiční přesvědčení o podřizovaném postavení ženy. Paní Begum zřídila centra, která fungovala jako útočiště pro sociálně znevýhodněné ženy (tj. vdovy, rozvedené a svobodné ženy, tělesně a duševně postižené ženy a jiné) a děti, ve kterých jim byla zdarma poskytována celá řada služeb, od neformálního vzdělávání týkajícího se jejich občanských práv, přes základy výživy, zdravé životosprávy, hygieny až po kurzy šití a pletení, kde se vyráběly výrobky, které se poté prodávaly na místních trzích a získané finanční prostředky byly poskytovány jako výchozí kapitál pro ženy, které posléze z centra odcházely. Těm pak bylo k dispozici bezplatné právní poradenství a sociální služby, rovněž poskytované centrem, které paní Begum zřídila. Tímto způsobem získávaly a stále získávají muslimské ženy základní sociální a ekonomické know-how, z něhož mohou dále čerpat motivaci k překonávání společenských stigmat.⁴

Rashida Begum a mnoho dalších sociálních podnikatelů mohlo díky finanční a odborné podpoře organizace Ashoka realizovat své projekty. Většina z těchto projektů začíná na místní úrovni, soustředí se na pomoc jednotlivým místním skupinám a postupem času se rozšiřují nejen na regionální úroveň, ale i do dalších zemí.

1.1.3. Dnešní rozsah činnosti

K dnešnímu dni se organizace Ashoka rozšířila do více než 60 zemí světa. Své pobočky má na čtyřech kontinentech (od roku 1982 v Asii, od roku 1986 v Jižní Americe, od roku 1990 v Africe, od roku 1995 ve střední Evropě a od roku 2000 v USA a v Kanadě) a své zástupce má (k roku 2005) v 57 zemích.⁵ Čím přesně se tedy organizace Ashoka zabývá?

⁴Ashoka (tj. oficiální stránky organizace) – What is Social Entrepreneur - Ashoka Fellows - <http://www.ashoka.org/fellows/viewprofile3.cfm?reid=97049>

⁵ Ashoka – Ashoka's mission - http://www.ashoka.org/what_is/mission.cfm

1.2. Poslání organizace Ashoka

Organizace Ashoka byla založena na předpokladu, že kvality, které stojí v základech ekonomického růstu, tj. úspěchu tržní ekonomiky, jako například zlepšování zavedených postupů, měření zisku, konkurenceschopnost, ale i soutěživost, lze využít také pro budování občanského sektoru. Ashoka je mezinárodní neziskovou organizací, jež do velké míry připomíná nadace, ovšem hlavním rozdílem mezi nadacemi a organizací Ashoka je obecně řečeno skutečnost, že Ashoka svou činností, přístupem k naplňování svého poslání a svým posláním vůbec boří tradiční rozdělení společnosti na soukromou, státní, komerční a neziskovou sféru. Jak tento přístup vypadá v praxi?

1.2.1. Podnikatelská organizace

Ashoka vychází z přesvědčení, že skrze podporu výjimečných *individualit* (které nazývá *sociální podnikatelé*)⁶ je možné dosáhnout zásadních změn ve společnosti. Ashoka věří, že pouze společnost, která je schopna spolupracovat na mezinárodní úrovni a zároveň podporovat jedince v jejich individuální snaze podílet se na věcech veřejných, je schopna rychle a účinně reagovat na (obecně řečeno) problémy společnosti. Za tímto přesvědčením stojí předpoklad, že sociální problémy nejsou specifické pouze určité kulturní či zeměpisné oblasti. Přestože některé modely sociální pomoci fungují pouze na místní či regionální úrovni, Ashoka hledá takové projekty, jež je možné uskutečnit jak na regionální, tak i na národní a mezinárodní úrovni.

Jako první na světě spustila Ashoka v roce 1980 program *investice* do tzv. *rizikového sociálního kapitálu*.⁷ V pojetí Ashoky jde o ojedinělý přístup, jenž se inspiruje ekonomickým pojmem *rizikového kapitálu*.⁸ Ashoka vychází,

⁶ Ashoka - Ashoka's mission - http://www.ashoka.org/what_is/mission.cfm

⁷ V anglickém originále - „social venture capital“ approach; sociální kapitál je, podle jednoho z mnoha vymezení, "kapitál sociálních konexí, počestnosti a vážnosti, který může být směřen na ekonomické, politické nebo sociální výhody" (Bourdieu 1984:122, Bourdieu, Pierre. 1984. Distinctions. A Social Critique of the Judgement of Taste. Cambridge, MA: Harvard University Press.). Tímto sociologickým pojmem se nicméně ve své práci speciálně zabývat nechci.

⁸ Rizikový kapitál (v anglickém originále - venture capital) je prostředek poskytovaný investorem, jenž je určen pro financování zahájení činnosti společnosti, jejího rozvoje nebo expanze, kdy

samozejmě vedle hlavní „neziskové“ myšlenky rozvoje občanské společnosti, z tržního stylu myšlení, který aplikuje na způsoby řešení různých problémů společnosti. Sama Ashoka se označuje za *podnikatelskou organizaci* (v anglickém originále - entrepreneurial institution), která investuje do *sociálních podnikatelů* (v anglickém originále - social entrepreneurs). S jejich pomocí se snaží vytvořit občanský sektor, jenž by dosahoval stejných kvalit jako sektor komerční, to podle Ashoky znamená, že byl by konkurenceschopný, invenční a integrovaný na mezinárodní úrovni.⁹ Snaží se tak propojovat dvě, jinak často oddělené složky společnosti, komerční sektor (skrže používání principů tržní ekonomie) a občanský sektor. Toto propojování se neděje pouze v tradiční oblasti financování občanského sektoru, kdy neziskové organizace většinu svých finančních prostředků získávají, vedle státu, od soukromých dárců a komerčních společností. V případě Ashoky jde o širší spolupráci těchto dvou sektorů, nejen ve vzájemném sdílení praktických informací a zkušeností, ale i v používání čistě tržních principů k plnění jejího poslání.

1.2.2. Organizace sociálních investic

Dalším důležitým bodem, ve kterém se Ashoka od ostatních organizací, jež dotují činnosti v rámci občanského sektoru liší, je její pohled právě na svou dotační politiku. Lze říci, že ji Ashoka nevnímá jako pomoc, ale jako investici v ekonomickém slova smyslu. Nepomáhá, ale *sociálně investuje*.¹⁰ Mohlo by se zdát, že není velký rozdíl, zda-li činnost Ashoky označíme za dávání na projekty či sociální investici, ale zde se právě odráží rozdílný přístup, který může být první

investor rizikového kapitálu získává dohodnutý podíl základního kapitálu společnosti na oplátku za poskytnutí potřebného kapitálu. Rizikový kapitál představuje dlouhodobou investici nejen peněz, ale i času a úsilí. Cílem investora rizikového kapitálu je umožnit perspektivním společnostem zrealizovat jejich plány, a stát se tak velkými společnostmi zítřka (<http://www.businessinfo.cz/cz/clanky/pojisteni-investovani/zakladni-informace-o-rizikovem-kapitalu/1000466/4209/>).

⁹Ashoka – Knowing History, Serving It. Ashoka's theory of Change - <http://www.ashoka.org/fellows/theory.cfm>

¹⁰Ashoka ČR (české stránky organizace Ashoka) – Nejčastější dotazy - <http://czech.ashoka.org/dotazy.html>

ukázkou jedné z mnoha odlišností, díky nimž nelze organizaci Ashoka považovat za příklad tradiční mezinárodní neziskové organizace, ani nadace.

Právě nadacím se organizace Ashoka nejvíce podobá. Kromě rozdílů týkajících se poslání, se Ashoka od nadací liší rovněž způsobem svého hospodaření. Na rozdíl od nadací nevlastní Ashoka žádný nadační kapitál. Veškeré své finance na projekty a na svůj provoz musí znovu a znovu získávat od sponzorů. To na ni klade odlišné nároky než na nadace, mj. například intenzivnější spolupráci s komerčním sektorem.

Svůj hlavní cíl Ashoka definuje jako „propagace *profese* sociálního podnikatele“¹¹, skrze niž lze podle Ashoky vytvořit takové společenské prostředí, ve kterém by bylo možné uskutečnit změny obecně přijímaných a zaběhaných postupů řešení problémů společnosti a otázek s tím souvisejících. To lze podle Ashoky pouze v případě, že i v rámci občanského sektoru bude existovat konkurenční a soutěživé prostředí.¹² Ashoka se tedy v obecné rovině snaží propojovat neziskové poslání organizace s tržními principy.

1.2.3. Společenské ohodnocení občanského sektoru a Ashoka

Lze říci, že kromě cílů, jež si Ashoka sama určuje, a které samy o sobě přinášejí významné společenské změny, mění Ashoka svou činností také společenské klima v obecnější rovině. Tím, že se soustředí na význačné individuality činné v občanské společnosti, se připojuje k mnoha dalším neziskovým organizacím, které svou činností napomáhají k obecnému povýšení profese v občanském sektoru na pomyslném společenském žebříčku. Lidé, kteří pracují v neziskových organizacích, jsou příliš často bráni jako lidé bez ambicí, bez realistického pohledu na svět a bez zdravé soutěživosti. Práce v občanském sektoru je brána jako oddechová mezi „opravdickým“ zaměstnáním a stále nejde o dostatečně prestižní zaměstnání. „Vůbec celý neziskový sektor je vnímán jako nevýkonný, v němž pracují především druhořadí pracovníci“ (Davis, 2002:22). Ashoka tento předsudek nabourává tím, že poukazuje na výjimečné jedince, kteří

¹¹ Ashoka – Ashoka's mission - http://www.ashoka.org/what_is/mission.cfm

¹² Ashoka ČR – Nejčastější dotazy - <http://czech.ashoka.org/dotazy.html>

si *zvolili* práci v občanském sektoru, tj. dali přednost občanskému sektoru před sektorem komerčním a stali se sociálními podnikateli. Jsou to ve většině případů lidé, kteří díky svým schopnostem měli, mají nebo by měli v komerčním sektoru úspěch, a přesto se rozhodli investovat svůj potenciál do práce na občanské společnosti.

Podporováním sociálních podnikatelů mění Ashoka tři vzájemně propojené roviny.

Poskytuje finanční a odbornou pomoc vybraným sociálním podnikatelům, kteří díky tomu uskutečňují své konkrétní projekty. Tak vznikají určité mechanismy, ozkoušené způsoby řešení problémů společnosti, které je poté možné použít na dalších místech.

V druhé rovině Ashoka sdružuje tyto jednotlivce do skupin a institucí, umožňuje jim vzájemnou spolupráci a tím i zvýšení efektivity práce. Jde například o spolupráci různých profesí či spojování organizací, sdružení i jedinců, kteří mají stejné poslání, ale různé metody a prostředky.

A nakonec v dlouhodobém výhledu, se tím Ashoka podílí na vytváření důležitých institucí, jež na poli občanského sektoru stále chybí, jako například nové typy institucí, které by poskytovaly finanční podporu subjektům občanského sektoru a jiné.

Jak je vidět, klíčovým pojmem v rámci poslání organizace Ashoka je *změna*. Tuto změnu se Ashoka uskutečňuje skrze výše zmiňovanou kategorii tzv. sociálního podnikatele.

1.3. Sociální podnikatel – klíčový pojem činnosti organizace Ashoka

Již jsem uvedla, že se Ashoka považuje za podnikatelskou organizaci, která investuje do tzv. rizikového sociálního kapitálu. To v její praxi znamená, že podporuje tzv. sociální podnikatele.

1.3.1. Koncept sociálního podnikatele

Kategorie sociálního podnikatele vznikla spolu se založením Ashoky v roce 1980, a přestože šlo v té době o zcela nový pojem, je důležité si uvědomit, že samotný fenomén sociálního podnikatele existoval v naší společnosti po staletí, přestože pro tyto „vizionáře“ neexistovalo žádné jednotné označení (Dees, 1998).¹³ Skutečnost, že výstižné označení se pro ně objevilo až v 80. letech minulého století, poukazuje na posun v naší společnosti, kdy rozlišování společnosti nejen na soukromý a veřejný, ale i ziskový a neziskový sektor, začala být pomalu překonávána.

Ashoka definuje sociálního podnikatele jako výjimečného jedince, „praktického vizionáře“¹⁴, jenž dosahuje stejných kvalit jako lidé pracující na vedoucích místech v komerčním sektoru. Je invenční, tvořivý, vytrvalý atd. a těchto kvalit využívá k řešení problému společnosti v rámci svého pole působnosti. Ve zkratce lze říci, že pojem sociální podnikatel v sobě kombinuje nadšení a vizi pro sociální poslání s profesionálním přístupem a způsoby řešení určitého problému, jež jsou stále spojovány spíše s komerčním sektorem. Stejně jako komerční podnikatelé na vysokých místech definují a utvářejí nové obchodní politiky a strategie, vrcholoví sociální podnikatelé přicházejí s novými definicemi například zdraví, životního prostředí, zdravotní péče a jiných oblastí lidských potřeb.

Úkolem sociálního podnikatele je rozeznat slabiny společnosti, ve které žije a najít způsob, jak problémy, jež z toho plynou, vyřešit.¹⁵ To lze podle Ashoky pouze v případě, kdy dochází k tzv. „posunu paradigmatu“ (Goff, 2006), tzn. v případě, kdy se přichází se zcela novým, nezkoušeným přístupem k určitému problému. Ashoka věří, že stejný princip, jenž platí pro komerční sektor, platí i pro sektor občanský, jako např. úspěch plodí úspěch jak v komerčním, tak

¹³ Například Florence Nightingale, která v roce 1860 založila v Londýně první školu pro ošetřovatelky nemocných a stala se průkopnicí ošetrovatelské služby, nebo Jean Monet, jenž byl ve Francii v 50. letech minulého století autorem povalečné hospodářské obnovy.

¹⁴ Ashoka – Questions and answers - http://www.ashoka.org/what_is/questions_answers.cfm

¹⁵ Ashoka – What is Social Entrepreneur - http://www.ashoka.org/fellows/social_entrepreneur.cfm

v občanském sektoru nebo že příklady a vzory mají důležitou roli v rámci motivace dalších, v tomto případě jak sociálních podnikatelů, tak široké veřejnosti.

Ashoka věří, že sociální podnikatelé, kteří mají invenční nápad, odhodlání a schopnosti tento nápad zrealizovat, jsou nejúčinnějším prostředkem pro změnu v sociální oblasti (nutno poznamenat, že, jak sama Ashoka upozorňuje, ještě účinnějším prostředkem je síť vzájemně spolupracujících sociálních podnikatelů).¹⁶

1.3.2. Kategorie sociálního podnikatele z pohledu ekonomické teorie

Pojem „podnikatel“ je běžně vnímán jako označení někoho, kdo podniká, kdo s něčím obchoduje. To už je velmi zjednodušené vysvětlení. Jak ve své studii poukazuje Gregory Dees, pojem podnikatel má původ v 19. století. Dees se ve své studii odkazuje na ekonomické teoretiky, kteří se svým pohledem blíží Draytonově definici sociálního podnikatele.¹⁷ Prvním z nich je francouzský ekonom Jean Baptiste Say, který pojem „podnikatel“ spojoval s lidmi, kteří stimulovali ekonomický rozvoj tím, že se snažili neustále zvyšovat své výnosy. Podle Saye se tedy snažili vytvářet určité hodnoty. Dalším teoretikem, kterého Dees zmiňuje, je rakouský ekonom Joseph Schumpeter, který ve 20. století rozšířil toto pojetí o invenční prvek, podnikatelé jsou podle něj lidé, kteří zlepšují zaběhané postupy výroby. Tradice „Say-Schumpeterova“ pojetí (Dees, 1998), jež vnímá podnikatele především jako novátory, ovlivnila podle Deese některé ekonomické teoretiky dnešní doby. Peter Drucker, známý současný teoretik managementu, kterého Dees

¹⁶ Ashoka – Knowing History, Serving It. Ashoka's theory of Change - <http://www.ashoka.org/fellows/theory.cfm>

¹⁷ Draytonova definice – „sociální podnikatelé musejí být velmi praktičtí a zároveň velmi vizionářští - tahle kombinace je výlučná. Poznává se. Musejí být velmi kreativní v tom, jaké si dávají cíle a jak řeší problémy. Hledáme ty, kteří si nedají pokoj až do té doby, dokud nezmění celou společnost. Tím se liší od kohokoli jiného. Manažerovi stačí, když se dobře daří jeho firmě, když jsou jeho klienti spokojeni. Akademik nebo umělec prostě jen touží vyjádřit jistým způsobem vlastní myšlenku. Sociální podnikatel nepřestane, dokud nezmění svět. To znamená, že si svou myšlenku nosí v hlavě třeba deset nebo dvacet let a každý den přemýšlí, jak ji uskutečnit“ (Bednářová, Veronika: *Sociální podnikatel nepřestane*, In Reflex, roč. 2002, č.21 - <http://www.reflex.cz/Clanek9790.html>)

do své studie zařadil, rozšířil pojem podnikatele o prvek příležitosti, vnímá podnikatele jako někoho, kdo stále hledá nové možnosti pro změny a zlepšení a tyto možnosti využívá. Podnikání podle Druckera tedy nemusí být nutně motivováno finančním ziskem, hlavní charakteristikou podnikání (a to jak komerčního, tak občanského) je „změna“. Posledním teoretikem, o kterém se Dees ve své studii o sociálním podnikání zmiňuje, je Howard Stevenson, přední teoretik podnikání. Ten rozšířil pojetí podnikatele o další charakteristiku, jež s pojetím sociálního podnikatele organizace Ashoka souvisí. Stevenson poukazuje na vlastnost, která odlišuje podnikatele v pravém slova smyslu od provozovatele podniku (či administrátora). Podle Stevensona podnikatel svou vizi nepřizpůsobuje svým zdrojům či možnostem, naopak je schopen zainteresovat a využít jiné zdroje než vlastní, aby svou vizi naplnil (Dees, 1998).

Jak je vidět, pojetí sociálního podnikatele, jak jej chápe Drayton, jenž je také považován za autora tohoto pojmu, vychází z ekonomické definice podnikání a podnikatele, tak, jak jej definovali Say, Schumpeter, Drucker a Stevenson. Dees ovšem Draytonovu normativní definici sociálního podnikatele považuje do určité míry za zidealizovanou (Deeds, 1998). Organizace Ashoka přesto tvrdí, že sociální podnikatelé výše popsaných kvalit ve světě existovali a existují. Ashoka jich od roku 1981 podpořila více než 1700 ze 60 zemí světa.¹⁸ Každý rok oceňuje zhruba 150 sociálních podnikatelů v šesti oblastech jejich činnosti: výchova/vzdělání, životní prostředí, zdraví, lidská práva, občanská participace a hospodářský rozvoj.

1.3.3. Mezinárodní příklady oceněných sociálních podnikatelů a jejich projektů

Na úvod zde představím tři oceněné sociální podnikatele, kteří podle Ashoky naplňují výše popsanou definici. Zvolila jsem příklady ze tří zemí, jež podle Ashoky představují silné „sociálně-podnikatelské“ regiony - jižní Asii, jižní Ameriku a střední Evropu.

¹⁸ Ashoka – Ashoka's Mission - informace z roku 2006 - http://www.ashoka.org/what_is/mission.cfm

Prvním příkladem je sociální podnikatelka Suraiya Haque, která byla v roce 1999 oceněna v oblasti hospodářského vývoje. Paní Haque založila organizaci Phulki¹⁹, která jako první v Bangladéši provozuje střediska denní péče pro děti pracujících matek. V Bangladéši, ale i v ostatních asijských zemích, dochází ke značnému znevýhodňování pracujících matek (převážně ze sociálně slabého prostředí). Zaměstnavatel odmítá v mnoha případech ženy (které mají malé děti) zaměstnat a ženy kvůli svým malým dětem práci často ztrácí. Spolu s tím dochází v tradiční rodinné struktuře asijských zemích ke změnám, které jsou spojeny s moderním vývojem. Tradiční rodina, která fungovala jako zázemí pracujících matek, se hroutí. Organizace Phulki byla vytvořena proto, aby přesvědčovala zaměstnavatele, že matky s dětmi nejsou „na obtíž“, ale naopak existuje řešení, jež přináší pozitivní výsledky oběma stranám. Phulki svou činnost soustředí především na oděvní průmysl, jedno z nejrozšířenějších odvětví v celé Asii, které zaměstnává především ženy. Paní Haque je přesvědčena, že dětská denní centra by měla být součástí služeb poskytovaných zaměstnavateli. Ti z toho mohou podle ní zpětně pouze profitovat. Pokud je ženám v rámci zaměstnání poskytnuto hlídání dětí (u mladších dětí i kojení) zmenšuje se jednak absence na pracovišti, pravděpodobnost ztráty odborné pracovní síly a celkově dochází ke zlepšení pracovního kolektivu. Ubývá také počet pracovníků migrujících za prací, čímž se v dlouhodobé perspektivě dosahuje větší společenské stability. Všechny tyto výsledky prezentuje paní Haque skrze pravidelné zprávy o společenském dopadu činnosti organizace Phulki, které pro ni vypracovávají studenti Harvardské university. Phulki zřizuje centra denní dětské péče v rámci konkrétní továrny či společnosti. Zaměstnancům těchto center poskytuje školení, čímž zajišťuje odbornou soběstačnost centra, díky níž může Phulki po určité době (obvykle po 6-12 měsících) předat vedení centra samotnému zaměstnavateli. Počáteční investice, tj. prostory, vybavení a mzdy zaměstnanců centra, jsou poskytovány zaměstnavatelem, školení personálu je zdarma zajišťováno organizací Phulki a matky jsou povinny zajistit svým dětem jídlo a platit minimální měsíční podplatky. Centrum denní dětské péče není pouze odpovědí na ekonomické problémy spojené

¹⁹ Webové stránky organizace Phulki - <http://www.phulki.org/index.htm>

se zaměstnáváním žen s dětmi. V další rovině se Phulki snaží informovat a vzdělávat jak matky, tak otce v oblastech týkajících se rodinné péče, výživy, hygieny, aj. Projekt organizace Phulki převzaly firmy jako Nike, Reebok, nebo Levi's, které mají v Bangladéši, ale i v jiných asijských státech své továrny. Kromě oděvního průmyslu tento program převzal například bankovní sektor, státní organizace, nemocnice a mnoho organizací z občanského sektoru.²⁰

Druhým příkladem je brazilský sociální podnikatel Rodrigo Baggio Barreto (oceněný v roce 1996 v oblasti výchova/vzdělávání). Pan Barreto je duchovním otcem velmi úspěšného vzdělávacího projektu, jenž se soustředí na práci s dětmi a mládeží ze sociálně slabého prostředí, především z městských slumů (tzv. favelas). Jeho organizace, Sdružení pro demokracii v počítačovém vzdělání (SDI), nabízí těmto dětem a mládeži základy práce s počítači. Po dvou velmi úspěšných pilotních projektech založil pan Barreto v roce 1995 v brazilském Rio de Janeiru první stálou dobrovolnickou organizaci, která poskytuje tříměsíční kurzy počítačového vzdělání. Tyto kurzy se konají několikrát do týdne (ovšem často se stává, že pro vysoký zájem probíhají kurzy v některých centrech třikrát denně sedm dní v týdnu) a jsou vždy vedeny učiteli z tamní komunity, kterým je při této příležitosti poskytnuto zvláštní školení a v průběhu kurzů dostávají od SDI plat, který je obvykle dvakrát tak větší, než mzda učitele na brazilské veřejné škole. Účastníci kurzů, obvykle mládež od 13 do 20 let, platí účastnický poplatek (zhruba \$10/měsíc), kterým se SDI snaží mladé studenty motivovat k zodpovědnému přístupu ke svému vzdělání. Učebny bývají na místech, kde není třeba platit nájemné, například v kostele nebo ve školách a počítačové vybavení dodávají zdarma firmy jako Microsoft, AOL, IBM nebo UNISYS. Pan Barreto klade zvláštní důraz na samostatnost jednotlivých vzdělávacích center jak v otázkách odborného zázemí, tak v otázkách financování a jejich rozvoje. Jeho projekt má značný dopad na život brazilských komunit. Základy počítačového vzdělání umožňují rizikové mládeži výrazně zvýšit možnosti uplatnění na trhu práce a obecně ulehčují zařazení do moderní společnosti. SDI rovněž boří hned několik mýtů, které o obyvatelích slumů přetrvávají. Tím nejsilnějším je představa, že

²⁰ Ashoka – Ashoka Fellow - <http://www.ashoka.org/fellows/viewprofile3.cfm?reid=97091>

chudí lidé jsou hloupí a líní a o vzdělání nemají zájem. Mladým lidem, kteří žijí na okraji společnosti, je díky SDI poskytnuta šance změnit svou životní dráhu, která by byla s velkou pravděpodobností spojena s kriminální činností. Po absolvování počítačových kurzů ovládají základy práce s počítači na takové úrovni, že jsou schopni si ve většině případů najít práci a postupně tak získat kontrolu nad svým životem. Stávají se tak společensky kompatibilní a navíc tím často získají motivaci k dalšímu vzdělávání. Tím, že jsou kurzy spojené s určitou komunitou a lidmi, kteří tam po ukončení kurzů dále zůstávají, mají mladí účastníci možnost získat k místu svého bydliště nový, kvalitnější vztah.²¹ V prvních dvou letech svého fungování se program SDI stal výjimečně populárním a od té doby se rozrostl do 17 brazilských států, kde funguje 792 škol a do 11 zemí světa, kde je 173 škol.²² Model SDI byl rovněž doporučen organizací UNESCO jako vzdělávací model pro rozvojové země.²³

Posledním příkladem je polský sociální podnikatel Tomasz Sadowski, oceněn v roce 1996 v oblasti občanské participace. Pan Sadowski zavedl do praxe v roce 1989 zcela nový přístup k problému, jenž v Polsku byl a stále je velmi aktuální, k bezdomovectví. Vytvořil projekt soběstačných zemědělských komunit, které jsou určeny jako útočiště pro sociálně ostrakizované jedince. Organizace Barka zapojuje bezdomovce do zemědělských komunit, a tím se jim snaží nabízet alternativu k jejich dosavadnímu životu. Barka se soustředí především na bezdomovce, kteří byli sociálními pracovníky či jinými odborníky označeni za nenapravitelné, beznadějně případy. Tyto jedince pak přijme do svépomocných venkovských komunit - do hospodářství, jež Barka spravuje, resp. na kterém pracují členové komunity. Klienti tam získají základní znalosti a dovednosti spojené s vedením a spravováním venkovského hospodářství, jsou jim přiděleny povinnosti, skrze něž znovu postupně získávají určitý životní program. Tato hospodářství jsou komunitami založenými na spolupráci a zodpovědnosti. Spojení tvrdé práce, fungování v komunitě a podpora se postupem času projevilo jako

²¹ Informace z webových stránek organizace CDI-Committee for Democracy in Information Technology - <http://www.cdi.org.br/> a ze stránek Ashoky - Ashoka Fellows - <http://www.ashoka.org/fellows/viewprofile3.cfm?reid=96598>

²² Webové stránky organizace CDI - <http://www.cdi.org.br/>

²³ Ashoka – Ashoka video - <http://www.ashoka.org/hsbc/video.cfm>

zázračný prostředek v řešení i takových případů, ve které oficiální organizace ztratily víru. Tímto projektem se daří panu Sadowskému vyhnout základním nedostatkům, které jsou obvykle s řešením otázky bezdomovectví spojeny. K obvyklému postupu patří zřizování krátkodobých přístřeší, která ovšem vyžadují značné finanční prostředky a v dlouhodobé perspektivě mnoho neřeší. Organizace Barka a její hospodářství jsou nejen soběstačná, ale nabízejí dlouhodobé řešení hned dvou závažných společenských problémů – bezdomovectví a vyliďňování venkovských oblastí. V roce 1996 vytvořila Barka mezinárodní školicí centrum, které je určené pro školení odborníků, dobrovolníků, i široké veřejnosti. Mezi další aktivity organizace patří především informování široké veřejnosti o problému bezdomovectví, spojení zemědělských komunit s filozofií eko-turismu a soustavné ovlivňování polských zákonodárců a široké veřejnosti v otázkách týkajících se řešení problému bezdomovectví. Systém svépomocných zemědělských komunit, který pan Sadowski skrze organizaci Barka zavedl do praxe, se rychle rozšiřuje dál. Barka měla vliv na polskou státní politiku, pod jejím vlivem došlo ke změnám legislativy týkající se bezdomovectví a tento projekt se postupně přejal ve Francii, Německu, České republice, Estonsku, Srbsku, Slovinsku a Bělorusku.²⁴

Na první pohled se zdá, že tito ocenění sociální podnikatelé a jejich organizace nemají mnoho společného. Každý z nich působí v jiné oblasti sociální pomoci, v odlišném společenském kontextu. Pracují s lidmi odlišné mentality, jejich pole působnosti, poslání, i způsoby, jímž jej naplňují, se liší. A přesto je organizace Ashoka řadí do jedné kategorie.

Na základě jakých kritérií a jakým způsobem si Ashoka své sociální podnikatele vybírá?

²⁴ Informace z webových stránek organizace - Fundacja Pomocy Wzajemnej Barka - http://www.barka.org.pl/index_eng.htm a ze stránek Ashoky – Ashoka Fellows - <http://www.ashoka.org/fellows/viewprofile3.cfm?reid=96959>

1.3.4. Výběr sociálního podnikatele²⁵

Ashoka si vypracovala metodiku výběru sociálních podnikatelů z celého světa. Soustředí se na kvality sociálního podnikatele v pěti hlavních kategoriích, jež vycházejí z výše zmiňované Draytonovy definice. Určila si tím pět hlavních indikátorů, na základě kterých se rozhoduje komu a kam své stipendium přidělí.

V prvním kole se hodnotí originalita myšlenky, tedy zda-li je myšlenka opravdu invenční. Ashoka se snaží podporovat pouze takové nápady, které mají, společně s kvalitami konkrétního sociálního podnikatele, perspektivu změnit zaběhané modely způsobů řešení sociálních otázek a problémů v konkrétních oblastech společnosti. Ne všechny neziskové organizace a jejich projekty mají potenciál toho dosáhnout a Ashoka hledá pouze takové projekty, resp. jejich autory, kteří tento potenciál mají. Kritérium originality či invenčnosti se hodnotí v kontextu tamní společnosti. Přestože tedy některé projekty nemusí být z mezinárodního pohledu zcela originální, z perspektivy tamní společnosti může jít o projekty přímo revoluční a jejich dopad může být nedocenitelný (přesto ve svých stanovách Ashoka zdůrazňuje, že originalita a invenčnost jsou ve výběru sociálního podnikatele klíčové).

V druhém kole se hodnotí tvůrčí kvality sociálního podnikatele. Hodnotí se jak kreativita cílů, jež si sociální podnikatel klade, tak kreativita způsobů, jimiž se těchto cílů snaží dosáhnout. Tato kategorie, stejně jako další, v pořadí třetí, souvisí se sociálním podnikatelem jako realizátorem a manažerem vlastního nápadu. Zde se dostáváme k jednomu z hlavních specifíků organizace Ashoka, tj. velký důraz na individualitu, víru ve schopnost jedince měnit celou společnost. A jakkoliv může znít takové prohlášení příliš optimisticky, Ashoka s každým oceněným sociálním podnikatelem dokazuje, že je to možné.

Ve třetím kole se tedy také hodnotí kvality samotného podnikatele. Odpovídá se na otázku, do jaké míry se jedná o opravdu jedinečného „podnikatele“, manažera a do jaké míry je zároveň skutečně „posedlý“ svou myšlenkou, svým projektem. Jak Ashoka zdůrazňuje, samotný nápad nestačí,

²⁵ Ashoka – Search and Selection for Ashoka Fellows - <http://www.ashoka.org/fellows/search.cfm>

osobní kvality sociálního podnikatele jsou pro úspěšnou realizaci projektu naprosto nezbytné.

Důležitým bodem hodnocení je rovněž možný dopad, vliv nové myšlenky či projektu v rámci určité sociální oblasti (čtvrté kolo). Konkrétně řečeno jde především o to, zda-li má tato myšlenka potenciál změnit regionální nebo státní politiku.

Páté kolo se znovu týká osobních kvalit sociálního podnikatele, hodnotí se jeho důvěryhodnost. Tato kategorie je zvláště důležitá vzhledem k tomu, že neexistují žádné podmínky či pravidla, která by určovala způsob, jakým by mělo být stipendium vyčerpáno. Je pouze na sociálním podnikateli, jak s finanční podporou naloží, zda-li ji investuje do projektu nebo použije pro soukromé účely.

Samotný konkurz, v němž se sociální podnikatelé vybírají, je proto nejdůležitější fází v celém procesu. Ashoka má za cíl být organizací pouze *vedoucích* sociálních podnikatelů, a proto je na celý průběh výběru sociálního podnikatele kladen ten největší důraz. Výběrové řízení se skládá z několika fází, kdy každá z nich je pod dohledem zaměstnanců a členů různých oddělení organizace Ashoka.

Výběrové řízení začíná nominací sociálního podnikatele. Osoba, která sociálního podnikatele navrhuje, volně přeloženo navrhovatel, vypracuje zprávu o činnosti sociálního podnikatele, o jeho organizaci a o invenčním nápadu, jenž navrhovaný sociální podnikatel propaguje. Vyplní formuláře a předá je v prvním kole národnímu zástupci Ashoky. Ten má na starosti nezávislou zprávu s obdobnou strukturou jako zpráva navrhovatele, o sociálním podnikateli, o jeho klíčové myšlence a o problému, jehož se týká, způsobu zpracování a realizace (pozn. Ashoka podporuje pouze takové sociální podnikatele, kteří již na svém projektu pracují, tj. kteří sami investovali alespoň určitou část svého času, energie či financí do jeho realizace. Stipendium neposkytuje nikomu, kdo chce svůj nápad teprve realizovat). Informace o navrhovaném sociálním podnikateli musí národní zástupce získávat nezávisle na navrhovateli. Po získání všech dostatečných informací (součástí příprav je i rozhovor s nominovaným sociálním podnikatelem) vypracuje národní zástupce zprávu, kde sociálního podnikatele ohodnotí ve výše

zmíněných pěti kategoriích. Tuto zprávu pak prezentuje tzv. druhému posuzovateli²⁶, což je pracovně starší zástupce Ashoky, jenž musí být z jiné země a o nominovaném sociálním podnikateli by neměl mít žádné informace, resp. o jeho nové myšlence. Ten všechny informace prochází znovu a poté s nominovaným sociálním podnikatelem absolvuje podrobný rozhovor (pozn. který trvá od čtyř až do sedmi hodin). Druhý posuzovatel pomáhá národnímu zástupci se sběrem informací a s vytvářením zprávy o sociálním podnikateli a funguje rovněž jako pojistka národního zástupce, pro kterého může být těžší si udržet nestrannost nebo rozeznat případné snahy o podvod. Po završení společné práce navrhovatele, národního zástupce a druhého posuzovatele předstupuje sociální podnikatel před mezinárodní výběrovou komisí. Ta má na starosti konečný výběr sociálních podnikatelů, kteří dosahují kvalit (a to alespoň na národní úrovni) stanovených Ashokou, tzn. že jde především o osobnost sociálního podnikatele v kombinaci s originální myšlenkou. Tato komise se rozhoduje na základě informací podaných národním týmem (ten se nicméně samotné diskuze o výběru sociálního podnikatele účastnit nemůže) a samozřejmě na základě osobního kontaktu s nominovanými. Každý člen komise má v první části výběrového řízení soukromý pohovor s každým nominovaným sociálním podnikatelem a v druhé části se setkává pouze komise a přechází se k samotnému hodnocení konkrétních sociálních podnikatelů. Nejdříve se hodnotí²⁷ a diskutuje pět kvalit sociálního podnikatele, poté přichází na řadu diskuze o sporných případech. Výběrová komise se při své volbě řídí třemi základními principy - musí dojít ke konečné shodě, musí být zachována důvěrnost veškerých dat a nesmí dojít k žádnému střetu zájmů. Rozhodnutí výběrové komise podléhá konečnému schválení všech členů Výboru Ashoky, jenž má na starosti také otázky související s případnými problémy během výběrového řízení.

Pro výběr sociálních podnikatelů neexistují žádná omezení týkající se věku, vzdělání, třídy, rasy či jiná omezení, zvolen může být kdokoliv, kdo naplní všech

²⁶ Volně přeloženo z anglického originálu - second opinion reviewer

²⁷ První čtyři kvality sociálního podnikatele (tedy nová myšlenka, tvůrčí kvality, kvalita podnikatele a dopad myšlenky) se známkuje, od 1 (nejlepší) až po 3. Pátá kvalita, tedy důvěryhodnost, se hodnotí známkami 1 („naprostá důvěra“), 2 („jemná nedůvěra“), 3 („pochybnosti“).

pět kritérií organizace Ashoka pro definici sociálního podnikatele. Existuje nicméně několik negativních faktorů, na základě kterých může být nominovaný sociální podnikatel odmítnut. Jde v první řadě o jakékoliv formy násilí, diskriminace, sektářství či politické orientace, jež by jakékoliv formy násilí a diskriminace podporovala. Jak Ashoka poznamenává, „lidé, kteří jsou zajati určitou ideologií, nejsou schopni být dostatečně otevření změnám, což je základním a nezbytným předpokladem sociálních podnikatelů, tak jak je Ashoka chápe“.²⁸

1.3.5. Sociální podnikatel v globální společnosti

Vedle kategorie sociálního podnikatele představila Ashoka v lednu 2004 novou kategorii stipendijního programu - kategorii tzv. *globálního sociálního podnikatele*. Jde o sociální podnikatele, jejichž projekty se nevztahují na problémy spojené s konkrétním místem nebo s konkrétním společenstvím. Naopak, globální sociální podnikatel řeší problémy spojené s globalizací a se „zmenšováním“ celého světa.

Tato nová kategorie se zdá být stále aktuálnější s tím, jak se celý svět propojuje a globální rizika a problémy se již týkají celé společnosti.

Z hlediska pokusu o teoretickou analýzu „problému Ashoka“ v jejím celku a pokusu o zachycení některých s tím souvisejících možných odkazů se lze na kategorii globálního sociálního podnikatele podívat jako v jistém smyslu související se situací, kterou nazval Ulrich Beck jako vznik tzv. „rizikové společnosti“.²⁹ Tento německý sociolog se označením „riziková společnost“ snaží charakterizovat vývoj moderní společnosti, jenž ji staví před historicky bezprecedentní, existenční rizika, která, a to je důležité, se týkají všech, celé lidské civilizace. Jak Beck poukazuje, „šíření modernizačních rizik – ohrožení přírody, zdraví, výživy atd. – relativizuje sociální rozdíly a hranice“ (Beck, 2004:47), zde lze doplnit i kulturní rozdíly. Tato rizika boří tradiční struktury světa a kladou zcela nové požadavky na způsoby jejich řešení. Kategorie globálního sociálního

²⁸ Ashoka – Search and selection – policies - http://www.ashoka.org/fellows/search_policies.cfm

²⁹ Beck vydal své stěžejní dílo Riziková společnost v roce 1986.

podnikatele by mohla být v jistém smyslu považována za jeden z praktických projevů reflexivní povahy moderní společnosti ve vztahu ke globálním ohrožením, která existují a dále vznikají společně s moderním vývojem. Nicméně možnými teoretickými souvislostmi činnosti organizace Ashoka ve vztahu k moderní, globální společnosti se budu zabývat v další kapitole.

1.3.5.1. Příklady oceněných globálních sociálních podnikatelů a jejich projektů

Pro představu, co kategorie globálního sociálního podnikatele znamená v praxi, jsem vybrala dva příklady ze čtyř dosud oceněných globálních sociálních podnikatelů.

Prvním z nich je Američan Ron Layton, jenž byl v roce 2004 oceněn za prosazování principu intelektuálního vlastnictví³⁰ v rozvojových zemích. Pan Layton vytvořil sadu mechanismů, které umožňují výrobcům z rozvojových zemí využívat výhod, které z principu intelektuálního vlastnictví plynou, a tím provozovat podnikání, které má perspektivu a je konkurenceschopné na mezinárodních trzích. Princip intelektuálního vlastnictví, jež pan Layton skrze svou organizaci Light Years IP propaguje, se týká produktů z rozvojového světa a s tím spojeného výrobního know-how. Obecná praxe je taková, že výrobky z rozvojových zemí jsou odkupovány za minimální ceny mezinárodními řetězci, které je poté pod svou značkou prodávají na mezinárodních trzích a výrobci z výsledného zisku profitují jen minimálně. Pan Layton je přesvědčen, že instituce intelektuálního vlastnictví neposkytuje pouze obrovský ekonomický potenciál, v širší perspektivě nabízí také odpovědi na otázky týkající se řešení ekonomické zaostalosti rozvojového světa. Koncept intelektuálního vlastnictví se snaží zajistit zemědělcům a výrobcům z rozvojových zemí vlastnická práva na výrobu a značku různých druhů zboží, které nabízejí. Podle pana Laytona jde o nutnost spojení

³⁰ „Intelektuální vlastnictví jednotlivců znamená ochranu unikátní myšlenky autorů určitého díla či produktů, kteří mají právo na finanční kompenzaci za svou tvůrčí práci. Aby tvůrčí díla nemohla být nelegálně reprodukována bez svolení jejich autorů, byly ustanoveny zákony na ochranu autorského práva“ Etika v informační společnosti, Jitka Hurych, <http://knihovna.nkp.cz/pdf/0301/0301003.pdf>.

produktu (jenž je sice v západním světě běžně k dostání, ovšem pod značkou dodavatele) a místa jeho produkce, protože právě to v sobě podle něj skrývá výjimečný ekonomický potenciál. Vlastnictví značky a s tím spojených činností otevírá výrobcům z rozvojových zemí řadu komerčních příležitostí, díky kterým mohou mj. postupně omezovat počet zprostředkovatelů a výši svých nákladů. Zvýšené zisky pak mohou zpětně investovat do rozšiřování a zlepšování výroby a do dalších činností. Princip intelektuálního vlastnictví rovněž zmenšuje riziko sociálního a ekonomického chaosu, který nastává v případě, kdy jsou místní ekonomiky příliš závislé na vnějších investicích. Koncepce pana Laytona vychází z filozofie „fair trade“³¹, tedy spravedlivého obchodu. Organizace Light Years IP také ve velké míře s organizacemi, jež fair trade podporují, spolupracuje. Ovšem podle pana Laytona existují dva důvody, proč koncepce „fair trade“ nemůže fungovat jako dlouhodobé řešení ekonomické zaostalosti třetího světa. Jednak proto, že „fair trade“ funguje tak, že výrobci z rozvojových zemí stojí mimo hlavní proud tržní ekonomiky a mají tak na mezinárodních trzích do určité míry zvýhodněné postavení. A také proto, že značka „fair trade“ není zdaleka dostupná všem výrobcům z rozvojových zemích vzhledem k tomu, že obecná poptávka po výrobcích „fair trade“ je nízká, protože prodej „fair trade“ výrobků stále není lukrativní ekonomickou činností. Organizace pana Laytona pracuje v několika rovinách. Buduje systém všeobecného vzdělávání týkající se intelektuálního vlastnictví jak mezi výrobci z rozvojových zemí, tak mezi konzumenty. Soustředí se také na odbornou veřejnost a na spolupráci s politickými představiteli západního světa, pod které rozvojové strategie týkající se třetího světa spadají. Pan Layton rovněž spolupracuje se sítí odborníků, kteří pracují přímo s ministerstvy v rozvojových zemích. Organizace Light Years IP dnes funguje po celém světě. V Indii například aplikovala svůj projekt intelektuálního vlastnictví na produkci

³¹ „Fair Trade je alternativní přístup ke konvenčnímu mezinárodnímu obchodu. Klade důraz na sociální a ekologický rozměr výroby a obchodu. Jde o obchodní partnerství, jehož cílem je udržitelný rozvoj pro znevýhodněné výrobce převážně ze zemí "globálního Jihu" - Afriky, Latinské Ameriky a jižní a jihovýchodní Asie. Tohoto cíle se snaží dosáhnout především poskytováním spravedlivých (férových) obchodních podmínek pro zapojené výrobce a informováním spotřebitelů o situaci výrobců a jejich zaměstnanců v rozvojových zemích“ – informace z webových stránek Společnosti pro Fair Trade a rozvojové vzdělávání v ČR - <http://www.fairtrade.cz/index.php?clanek=59>

světově proslulého čaje Darjeeling, v Mexiku na produkci mexické tequily. Hájí práva ostrova Samoa, kde byla západnímu světu přestavena látka, jež se nachází v tradičním samoanském čaji, a kterou posléze použili američtí vědci jako příměsí do léků proti nemoci HIV/AIDS nebo autorská práva na design auta zvané „Brouk“ značky Volkswagen, které je do určité míry kopií vozidla, jež bylo původně vytvořeno z tří modelů skupiny odborníků ze tří zemí - Peru, Tanzanie a Konga.³²

Druhým globálním sociálním podnikatelem, oceněným rovněž v roce 2004, je Orii Vigfusson z Islandu. V roce 1989 založil pan Vigfusson nadaci The North Atlantic Salomon Fund (NASF), která se soustředí na ochranu divokých Atlantických lososů. Od začátku 20.století se, vlivem rozvoje rybářského průmyslu a znečištěním vod, počty divokých Atlantických lososů zmenšily až o 90% ze svého původního počtu a v mnoha zemích, včetně České republiky, divocí lososi zcela zmizeli. Problém neustálého klesání počtu volně žijících ryb není problémem pouze ekologickým, ale i ekonomickým. Lov a prodej ryb byl tradičním způsobem obživy desítek tisíc obyvatel, ovšem společně s rozvojem rybářského průmyslu vzrostla ekonomická závislost na umělém chovu ryb, což je velmi nebezpečné hned z několika důvodů. Z ekonomického hlediska jde o nákladnou formu hospodářství a z biologického hlediska jde o nebezpečný postup vzhledem k tomu, že dochází ke genetickým mutacím ryb, což má velmi negativní vliv na reprodukční schopnosti ryb. Obecně lze říci, že je rybářský průmysl v této formě neudržitelný. Hlavní otázkou tedy je, jakým způsobem lze rybolov provozovat, aby jednak uživil místní rybáře, a přitom počet ryb dramaticky neklesal. Pan Vigfusson přišel na způsob, jak tento problém vyřešit. Postupně se mu podařilo skoupit veškerá práva na lov a s tím spojené aktivity v patnácti nejdůležitějších zemích, jež se na rybolov soustředí. Poté se mu díky odborné práci podařilo obnovit počty vymírajících divokých Atlantických lososů a nyní pracuje na tom, aby rybářská veřejnost změnila svůj pohled na lov ryb, tj. snaží se učinit z divokého lososa cenný zdroj, jehož ochrana, spíše než lov, by přinášela zisky

³² Informace z webových stránek organizace - <http://www.lightyearsip.net/> a z Ashoka – Ashoka Global Fellows - <http://www.ashoka.org/fellows/viewprofile3.cfm?reid=147742>

místním komunitám, a to jak v Evropě, tak v Severní Americe. Vzkaz, jenž se pan Vigfusson spolu s organizací NASF snaží předat dál, je skutečnost, že živý losos má mnohem větší cenu, než mrtvý. Organizace úzce spolupracuje s místními rybářskými organizacemi, ekology, biology, majiteli pozemků v blízkosti řek a s dalšími a vytváří síť institucí, jež podporují rozvoj místního turismu, resp. ekoturismu spojeného s rybařením a s dalšími činnostmi jako například adoptování a sponzorování konkrétních ryb, poznávací zájezdy atd. Ve stejnou chvíli pracuje na rozvoji místního potravinářského průmyslu, tj. rybolovu, jenž je založen na spojení s konkrétním místem a tradicí. Organizace se soustředí na propagování udržitelnosti jak rybaření, tak rybolovu. Pouze to je podle pana Vigfussona klíčem k udržitelné ochraně volně žijících ryb. A své přesvědčení má NAFS podloženo mnoha úspěchy. Panu Vigfussenovi se podařilo znovu obnovit počty divokých Atlantických lososů a iniciovat rozvoj místního eko-rybaření.³³

Z těchto dvou příkladů nelze samozřejmě vyvozovat obecné teoretické úsudky, nicméně v nich můžeme vysledovat náznak společenských tendencí, které se v teoretické rovině uchopit skrze řadu konceptů zabývajících se fenoménem globalizace. V kategorii globálního sociálního podnikatele může jít o tendence týkající se skutečnosti, že rizika spojená s neustálým rozvojem moderní společnosti překračují hranice států a kontinentů. Kategorie sociálního podnikatele a globálního sociálního podnikatele, jsou kategoriemi, jež přesahují jakékoliv hranice. Jedince, kteří do těchto kategorií spadají, lze nalézt po celém světě a často se zabývají velmi podobnými problémy. Sám Drayton poukazuje na skutečnost, že „stejně myšlenky se všude na světě, na každém kontinentě rodí v podstatě ve stejnou dobu“.³⁴ Z dostupných informací o oceněných sociálních podnikatelích vyplývá, že v osmdesátých letech šlo především o ekologické otázky a otázky týkající se občanské participace, v posledních deseti letech se přidal ještě boj s korupcí.

³³ Informace z webových stránek organizace – North Atlantic Salomon Fund - <http://www.nasfonline.org/home.htm> a z Ashoka – Ashoka Global Fellows - <http://www.ashoka.org/fellows/viewprofile3.cfm?reid=154232>

³⁴ Bednářová, Veronika: *Sociální podnikatel nepřestane*, In Reflex, roč. 2002, č.21 - <http://www.reflex.cz/Clanek9790.html>

Jak dále Drayton upozorňuje, a jak je patrné z výsledků činnosti organizace, existují nicméně regionální rozdíly v počtu oceněných sociálních podnikatelů. V celosvětovém průměru připadá jeden sociální podnikatel zhruba na 10 miliónů obyvatel, ovšem poměrně málo sociálních podnikatelů se podle výsledků Ashoky vyskytuje v Asii (kromě Indie a Bangladéše). Nejnižší průměr má Indonésie, kde připadá jeden sociální podnikatel na 30 milionů obyvatel. Střední Evropa má naproti tomu podle Draytona nadprůměrné výsledky (v České republice se do roku 2002 oceňovali zhruba dva sociální podnikatelé ročně).³⁵

1.3.6. Ashoka v ČR

Ashoka má rovněž od roku 1995 zástupce v České republice (resp. jde o jednoho zástupce pro ČR a Slovensko). Od roku 1995 do roku 2002³⁶ bylo v ČR oceněných 17 sociálních podnikatelů, z toho největší podíl tvoří projekty spadající do kategorie zdraví (7 projektů) a životní prostředí (4 projekty).

1.3.6.1. Příklady oceněných sociálních podnikatelů v ČR

Ve své práci se organizací Ashoka v České republice nechci speciálně zabývat, nicméně pro úplnost bych ráda uvedla tři příklady českých stipendistů, kteří splňují výše popsané podmínky a každý z nich představuje originální řešení zcela odlišných problémů. Přestože, řečeno v duchu filozofie organizace Ashoka, by mohlo stejně dobře jít o projekty například z Polska, Mexika nebo Austrálie, reagují všechny tři projekty na vývoj po roce 1989 a s tím spojené problémy.³⁷

Prvním z oceněných sociálních podnikatelů (v roce 2002 v oblastech životního prostředí a občanské participace) je Martin Prokop, který se v roce 1995 podílel na vzniku Ekologického právního servisu (EPS). Jde o nevládní, neziskové a nepolitické občanské sdružení právníků a studentů práv, které poskytuje

³⁵ Němeček, Tomáš: *Tak trochu jako Geigerův přístroj. S Williamem Draytonem o Ashoce*. In Respekt, roč. 2002, č.29 (15.-21.7.2002), str.29

³⁶ Informace, statistiky a další materiály k oceněným projektům v ČR jsou bohužel pouze do roku 2002. Další statistiky by podle Ashoky měly být k dispozici na začátku roku 2007.

³⁷ Tři ukázky stipendistů jsem vybrala náhodně.

bezplatnou právní pomoc a poradenství laické veřejnosti, aktivistům a nevládním organizacím při právní ochraně životního prostředí. EPS se rovněž soustředí na ovlivňování legislativy směrem k uchování práv veřejnosti v řízeních o povolování ekologicky a občansky kontroverzních aktivit. Při ustavování EPS se pan Prokop a jeho spolupracovníci soustředili na princip kolektivního vedení. V EPS neexistuje ředitel, či vedení, všechna rozhodnutí se uskutečňují na principu kolektivní dohody. Organizace tak nezávisí pouze na jednom jedinci, hlas každé ze sesterských organizací a každého spolupracovníka má stejnou váhu. Tím se vytváří flexibilní tým, jenž je nejen schopen pracovat v odlišných sociálních a politických kontextech, ale není ohrožen ani v případě, že se někdo z klíčových pracovníků rozhodne odejít. Pan Prokop se společně s EPS snaží bojovat s jedním z nejvýrazněji zakořeněných důsledků minulého režimu, s neschopností lidí řešit samostatně své problémy a celospolečenskou apatii vůči věcem veřejným. Jednou z oblastí, kde se tento jev nejvýrazněji projevuje, je ochrana životního prostředí v okolí měst a vesnic. Lidé čelí neochotě investorů k otevřenosti při zapojování občanů do rozhodování o povolování ekologicky kontroverzních aktivit, situaci ještě zhoršuje neuspokojivý administrativní rozhodovací proces – korupce, klientelismus, ovlivňování činnosti státní správy ze strany politiků, pohrdání zákony ze strany investorů, průmyslové lobby atd. Pan Prokop společně s dalšími spolupracovníky zvolili zcela originální přístup v občansko-právní osvětě společnosti. Soustředí se na osvětu mezi studenty právnických oborů, na budoucí soudce, státní zástupce a úředníky. Skrze osvětu pracuje na propagaci právního odvětví tzv. public interest law, volně přeloženo právo veřejného zájmu, které je jinde ve světě etablovaným právním odvětvím. EPS spolupracuje s řadou vzdělávacích institucí. V roce 2005 byl pod záštitou EPS a ve spolupráci s katedrou životního prostředí a pozemkového práva na Právnické fakultě Masarykovy Univerzity v Brně zaveden na této fakultě předmět „Environmentální problémy a právo“. EPS je vůbec první organizací svého druhu v ČR, která se propagací „práva veřejného zájmu“ zabývá. Kromě toho spolupracuje na projektu Školy lidských práv, letní týdenní tréninkové akce pro studenty právnických fakult, která jim má pomoci obeznámit se s problematikou prosazování výše

zmíněného „práva veřejného zájmu“ v ČR a podílí se rovněž na dalších vzdělávacích aktivitách. Intenzivně se také věnuje legislativním aktivitám – připomínkování zákonů, vytváření vlastních právních návrhů, lobbyingu. V dnešní době má EPS pobočky ve třech městech a patří k jedné z nejvlivnějších občansko-právních organizací. Mezi projekty, na kterých pracuje, je například právní zastoupení sedláka Rajtera proti mexické továrně Nemark, jež několikaletou spoluprací spěje ke zdárnému konci nebo žaloba společnosti LG. Philips v Hranicích na Moravě.³⁸

Druhou oceněnou sociální podnikatelkou (v roce 1995 v oblasti zdraví) je Hana Malinová, která v roce 1995 založila poradenské centrum Rozkoš bez rizika. Centrum poskytuje poradenství týkající se zdravotní pomoci zaměřené zvláště na užívání drog a prevenci HIV/AIDS. Jeho cílovou skupinou jsou ženy a dívky, které poskytují sexuální služby a žijí v tomto smyslu rizikově. Program se liší ojedinělým přístupem ke zdravotní péči věnované společensky izolovaným prostitutkám. Paní Malinová vnímá jejich vlastní představu o sobě a jejich vlastní výběr způsobu obživy jako součást jejich celkového zdraví a vyvíjí neobvyklou techniku ke zlepšení jejich životní situace. Přišla s projektem amatérského divadla jako neobvyklého způsobu terapie. Možnost tvůrčího vyjádření, možnost podílet se na vzniku a provozování divadelních představení amatérského divadelního spolku „Rozkoš (divadlo jako substituční droga)“ od začátku až do konce, možnost stát se na chvíli herečkami a pocítit úspěch před (i mezinárodním) publikem vede dívky k postupnému získání sebedůvěry, ke změně vnímání své vlastní osoby, nutné k poznání, že může existovat možnost a chuť svůj dosavadní život změnit. Poradenská činnost centra, které sdružuje lékaře, sociální pracovníce, sociology a další odborníky, s pobočkou v Brně, zahrnuje například sebeobranu, podávání informací o prevenci HIV/AIDS a pohlavních chorob. Centrum poskytuje také bezplatné testy HIV a antikoncepci. Svou činnost rozšířilo také o práci v terénu (pro tyto potřeby má centrum pojízdnou ambulanci). V terénu jde především o

³⁸ Informace z webových stránek organizace – Ekologický právní servis - <http://www.eps.cz/php/index.php> a z Ashoka – Ashoka Fellow - <http://www.ashoka.org/fellows/viewprofile3.cfm?reid=97431>, pozn. pan Prokop v současné době již v EPS nepracuje, ovšem stále je s EPS v kontaktu.

testování klientek na vir HIV a vypracovávání statistik, jež zahrnují 100 lokalit v České republice. V roce 2004 rozšířilo centrum své pole působnosti také za hranice ČR a vyjelo testovat HIV/AIDS do Zimbabwe a Ugandy, kde po třech měsících zanechal tým centra Rozkoš bez rizika pojízdnou testovací ambulanci. Tato africko-česká spolupráce se dále rozvíjí. Jak je vidět, centrum postupně rozšiřuje své pole působnosti a jeho služby vyhledává stále více klientek (v roce 2005 navštívilo obě centra 1782 klientek, což je oproti roku 2004 o 25% více).³⁹

Posledním příkladem z České republiky je Petra Vitoušová, zakladatelka organizace Bílý kruh bezpečí (BKB). Paní Vitoušová založila BKB v roce 1991 v reakci na naprostou absenci jakékoli instituce, jež by v té době poskytovala pomoc obětem násilných kriminálních činů, a to i přestože od roku 1989 došlo v České republice k výraznému zvýšení násilí. BKB se soustředí právě na pomoc obětem násilných činů. Každé oběti se centrum snaží poskytovat individuální péči. Služby zahrnují psychologické poradenství, právní služby, pomoc při kontaktování policie a při dalším jednání s ní. Cílem je poskytnout oběti nezbytné služby a informace, na základě kterých bude schopna se racionálně rozhodovat o dalším jednání. BKB se zároveň snaží o celkové zlepšení právního postavení poškozených v trestním řízení a ve společnosti jako takové a o zvýšení informovanosti občanů i veřejné správy o problémech obětí trestné činnosti. Zde se paní Vitoušové podařily prosadit významné změny týkající se jak zvýšení ochrany oběti, tak rozsáhlé prevence kriminality. BKB tím zároveň pracuje na zvýšení informovanosti o možnostech a prostředcích prevence kriminality, zejména o zásadách chování, které snižují riziko stát se obětí trestného činu. Přibližně 60% práce BKB se zaměřuje na poradenství a následnou péči, která má odstranit klientovy pocity oběti. Klient a jeho rodina mohou bezplatně využívat poradenskou službu, která má ulehčit návrat do normálního života. BKB se také snaží omezit druhotné trauma způsobené policejními a právními procedurami. BKB rovněž organizuje kurzy sebeobrany a připravuje k vysílání vzdělávací programy, které informují například starší občany, jak omezit riziko způsobené

³⁹ Informace z webových stránek organizace – Rozkoš bez rizika - <http://www.volny.cz/rozkos/> a z Ashoka – Ashoka Fellow - <http://www.ashoka.org/fellows/viewprofile3.cfm?reid=96954>

jejich větší zranitelností nebo radí občanům, kde a jak hlásit zneužívání dětí. Aktivity centra BKB se postupně dostávají do obecného povědomí. K dnešnímu dni má BKB pobočky v šesti městech České republiky, dále nonstop telefonní Donna linku a centrum pro oběti domácího úsilí. Model sociální pomoci, jenž paní Vitoušová vytvořila, a jenž je v České republice zcela unikátní, přebírají neziskové organizace v zahraničí.⁴⁰

1.4. Podpora sociálního podnikatele

Sociální podnikatelé, kteří projdou výběrovým řízením, se stanou tzv. stipendisty organizace Ashoka. Získají několikaleté stipendium (obvykle tříleté), které by mělo na tu dobu pokrývat životní náklady, a tak poskytovat finanční prostředky k tomu, aby se sociální podnikatel mohl realizací své myšlenky zabývat na plný úvazek (stipendium je myšleno jako plná náhrada práce na plný úvazek). Výše stipendia se odvozuje na základě místních, ne mezinárodních měřítek. Záleží na životních nákladech tamní společnosti, stejně jako na životní úrovni a konkrétních životních potřebách jednotlivých sociálních podnikatelů. Jak bylo řečeno výše, stipendium může sociální podnikatel využít jakýmkoliv způsobem, Ashoka nepožaduje žádný předběžný plán zužitkování stipendia či jeho zpětné vyúčtování.

Ashoka sociálnímu podnikateli poskytuje, spolu s finančním stipendiem, také odborné zázemí v podobě členství v tzv. globálním společenství.⁴¹ Jde o mezinárodní komunitu oceněných sociálních podnikatelů, která funguje jako prostor pro vzájemné sdílení znalostí, nových nápadů, rad a zkušeností. Ashoka se skrze tuto síť snaží zjednodušit celosvětovou komunikaci lidí, kteří pracují v podobných oblastech, jsou úspěšní a jejich know-how je proto velmi cenné jak pro další odborníky, tak pro širší veřejnost. Ocenění sociální podnikatelé jsou v neustálém kontaktu skrze pravidelné konference a setkání pořádané organizací

⁴⁰ Informace z webových stránek organizace – Bílý kruh bezpečí - <http://www.bkb.cz/index.php> a z Ashoka – Ashoka Fellow - <http://www.ashoka.org/fellows/viewprofile3.cfm?reid=96954>

⁴¹ Ashoka - Global Network of Ashoka Fellows - http://www.ashoka.org/fellows/global_net.cfm

Ashoka, skrze informační periodika, které Ashoka vydává nebo skrze vzdělávací programy, které jim Ashoka dále poskytuje.

Důležitým bodem v podpoře sociálních podnikatelů je skutečnost, že Ashoka investuje pouze do jednotlivců, výjimečných individualit, ne do organizací jako takových (jak bývá zvykem). Samozřejmě, že ve většině případů, ne-li ve všech, tito ocenění sociální podnikatelé neziskové organizace založili a pracují v nich a své stipendium do nich stejně investují. Přesto je tento bod v poslání Ashoky několikrát zdůrazňován a již výše jsem zmínila některé z důvodů, kvůli kterým si Ashoka tuto cestu volí. Ashoka tím, že počáteční investici poskytuje sociálnímu podnikateli a ne organizaci, s vchází do partnerského vztahu, který je mnohem osobnější a klade větší důraz na důvěru, než vztah mezi dvěma organizacemi. Ashoka si podporou projektů spojených s určitými lidmi vytváří rovněž reciproční síť kontaktů a vztahů, s nimiž může dále pracovat.

Zde je možné poukázat na moment v činnosti Ashoky, jenž lze považovat za společný pro mnoho mezinárodních neziskových organizací - k celosvětové spolupráci odborníků, sesterských organizací, místních neziskových organizací a občanských sdružení, ale i laické veřejnosti (jestli vůbec něco jako laická veřejnost v rámci občanské společnosti existuje), jež všichni mohou, díky vývoji moderní technologie, spolupracovat v rámci jedné organizace nebo v rámci jednoho projektu. Jde o prvek, který zněkolikanásobuje účinnost organizace.

Pokud se vrátím k Ashoce a její specifické podpoře činnosti jednotlivce v rámci občanské společnosti, jde také o skutečnost, že tím, že Ashoka poskytuje podporu pouze jednomu sociálnímu podnikateli a ne celé organizaci, konkretizuje know-how spojené s invenčním projektem, a tím i ulehčuje mezinárodní spolupráci a vzájemné předávání informací. V neposlední řadě si tak do určité míry dlouhodobě „zavazuje“ samotného stipendistu.

1.4.1. Financování a zdroje

Ashoka začínala s rozpočtem 50 000 dolarů na rok, dnes její rozpočet dosahuje 17 000 000 dolarů ročně.⁴² Své finanční prostředky získává výhradně od soukromých zdrojů (především od soukromých, většinou nadnárodních firem (64%), nadací (21%) a soukromých dárců (14%)⁴³), nikdy nebere žádné finanční prostředky od vlád, politických subjektů a církví.

Charakteristickým prvkem pro organizaci Ashoka je skutečnost, že k dárcům přistupuje jako *k partnerům*, kteří chtějí investovat do celospolečenských změn, a kteří chtějí podporovat rozvoj občanské společnosti. Tito partneři podle Ashoky sami pochopili, že takové změny jsou nejen nutné a potřebné pro společnost jako takovou, ale že se tento vývoj pozitivně odrazí i v komerčním sektoru. Zároveň si uvědomili, že oni sami prostředky (tj. osobnostmi a znalostmi) pro uskutečnění těchto změn nedisponují. Můžeme říct, že tím, že Ashoka vnímá jedince a firmy, které se jí rozhodly podpořit jako někoho, kdo investuje a nadneseně řečeno „nedává“ na charitu, vytváří nový model spolupráce mezi občanským a komerčním sektorem. Dochází k zintenzivnění spolupráce nejen mezi Ashokou a komerčním sektorem, ale i nezprostředkovaně, mezi sociálním podnikatelem a komerčním sektorem. „Ashoka vlastní a nabízí přesně ten kapitál (společenské inovace), které podnikatelské sféře chybí“.⁴⁴

Z podrobného seznámení s koncepcí podpory sociálního podnikatele, jež Ashoka pojímá jako tzv. investici do rizikového sociálního kapitálu, lze v teoretické rovině naznačit určitou souvislost, či spíše náznak inspirace v tržních principech, které jsou velmi blízké komerčnímu sektoru. Z tohoto hlediska se lze na kategorii sociálního podnikatele (a globálního sociálního podnikatele) podívat jako na pojem, který je komerčnímu sektoru blízký, ba můžeme říci, že v komerčním sektoru hledá inspiraci (například používáním pojmu „investor“ namísto označení „dárce“). Z tohoto hlediska pak můžeme v této kategorii

⁴² Informace z roku 2006 – Ashoka – Ashoka's Mission – http://www.ashoka.org/what_is/mission.cfm

⁴³ Ashoka – Report for investors – http://www.ashoka.org/what_is/report.cfm – informace z roku 2004

⁴⁴ Ashoka ČR – <http://czech.ashoka.org/dotazy.html>

sociálního podnikatele vidět určité přemostění mezi tržním a neziskovým přístupem. Některými z možných teoretických hledisek, pomocí nichž lze v Ashoce hledat náznaky určitých přemostění, bych se ráda zabývala v druhé kapitole.

1.4. Měřítko úspěšnosti organizace Ashoka

V rámci naplňování svého poslání, tj. mj. zaváděním určitých „komerčních“ kvalit do občanského sektoru, pracuje Ashoka také s pojmem *úspěšnosti* sociálních podnikatelů, resp. úspěšnosti jejich vizí. Ashoka vychází z přesvědčení, že soutěživé prostředí je prospěšné nejen pro tržní oblast, ale i pro občanskou společnost.

Za neúspěch, tedy špatnou investici, považuje Drayton situaci, kdy se sociálnímu podnikateli po vypršení stipendia nepodaří sehnat další finanční prostředky k tomu, aby se své myšlence mohl věnovat na plný úvazek, nebo projekt z jiných důvodů nepokračuje. Drayton nicméně poznamenává, že výskyt takových případů je mizivý, zhruba čtyři procenta z veškerých projektů (informace z roku 2002).⁴⁵

Naskytá se ovšem otázka, zda-li je vůbec možné přínos pro společnost či dopad určité změny v sociální oblasti hodnotit. A pokud ano, jak? Jakákoliv měření jsou nejen těžká, ale hlavně sporná.

Přes všechny tyto otázky navrhla Ashoka v roce 1997 způsob, kterým lze úspěšnost jednotlivých sociálních podnikatelů měřit. Měřítko spočívá v tom, do jaké míry myšlenka oceněného sociálního podnikatele obstála, tj. prosadila se a to nejen na místní a regionální, ale i na celostátní úrovni. To znamená, zda-li měla vliv na státní politiku (tj. například změny v legislativě) a zda-li tuto myšlenku převzala jiná, na sociálním podnikateli nezávislá organizace. Ashoka zkoumá výsledky sociálních podnikatelů, jejichž stipendium již vypršelo, obvykle před 5 až 10lety, a ve studiích, jež se skládají z dotazníků a osobních rozhovorů, pak

⁴⁵ Bednářová, Veronika: *Sociální podnikatel nepřestane*, In Reflex, roč. 2002, č.21 - <http://www.reflex.cz/Clanek9790.html>

mapuje v ročních intervalech činnost sociálních podnikatelů a dopad jejich myšlenek.⁴⁶ Soustředí se přitom na pět hlavních otázek.

V první řadě se studie snaží zjistit, zda-li oceněný sociální podnikatel ve svém projektu stále pokračuje. Ashoka chce oceňovat především takové sociální podnikatele, kteří svou vizi považují za celoživotní poslání. V průzkumu uskutečněném v letech 1999 – 2004 je v tomto bodě úspěšných, tj. ve své činnosti pokračuje 94% sociálních podnikatelů, jež byli dotazováni po pěti letech od vypršení stipendia a 83% sociálních podnikatelů, jejichž stipendium vypršelo před deseti lety od průzkumu.

Druhým ukazatelem je skutečnost, zda-li tuto vizi, nápad či projekt převzala jiná, na původní organizaci nezávislá skupina či jednotlivec. V tomto bodě to platí pro 93% sociálních podnikatelů, kteří byli dotazováni po prvních pěti letech a pro 82% sociálních podnikatelů po deseti letech.

Další otázka se týká dopadu činnosti sociálního podnikatele. Soustředí se především na to, zda-li se podařilo díky jeho myšlence změnit státní politiku. V tomto bodě se ukazuje, že ocenění sociální podnikatelé mají dlouhodobý vliv nejen na regionální, ale i na státní politiku. Po pěti letech se podaří změnit státní politiku 56% oceněným sociálním podnikatelům, ovšem po deseti letech je to až 71% oceněných sociálních podnikatelů.

Další bod se týká postavení organizace, jež se realizací nové myšlenky zabývá, a to v rámci celého občanského sektoru, tzn. zda-li je jednou z vedoucích institucí zabývajících se dotyčným problémem. Po pěti letech od vypršení stipendia je 54% organizací oceněných sociálních podnikatelů vedoucími institucemi v rámci jejich pole působnosti a po deseti letech je to 66% organizací oceněných sociálních podnikatelů.

Poslední otázka se týká vztahu sociálního podnikatele, jeho organizace a organizace Ashoka. Velká většina stipendistů získala od Ashoky rozhodující podporu pro realizaci svého projektu. Z průzkumu vyplývá, že profesionálně

⁴⁶ Ashoka zůstala v kontaktu s 97% stipendisty pět let po jejich zvolení a s 70% stipendistů deset let po jejich zvolení. Z toho 83% stipendistů, jež byli oceněni před pěti lety a 68% stipendistů oceněných před 10 lety odpovídali po šest let na tento průzkum (informace z roku 2006, viz. www.ashoka.org - [Measuring Effectiveness Study](#)).

mladší stipendisti oceňují především individuální dimenzi spolupráce s Ashokou, zatímco sociální podnikatelé, jež s Ashokou spolupracují dlouhodobě, oceňují celkové možnosti, jež spolupráce s Ashokou nabízí.

1.5. Činnost organizace Ashoka a její možný přesah

Již v úvodu jsem se snažila poukázat na skutečnost, že v mých snahách o teoretické uchopení „otázky Ashoka jako celku“ s jejími možnými souvislostmi a přesahy do dalších konceptů neaspiruji na vytváření teoretických souvislostí vycházejících z konkrétního fungování organizace Ashoka. Jde mi o zachycení některých náznaků a impulsů, jež může Ashoka jako analyzovaný případ vyvolávat.

Přistoupím-li k „otázce Ashoka“ z tohoto hlediska, z hlediska teoretické analýzy jednoho příkladu svérázné organizace a jejích možných souvislostí, otevírá se mi prostor pro teoretické zamyšlení, v rámci kterého lze naznačit některé z širších souvislostí „otázky Ashoka“ v jejím celku.

Z perspektivy tohoto snažení se pak pojmy rizikového sociálního kapitálu či kategorie sociálního podnikatele nejeví pouze jako zvláštní označení obecně známé skutečnosti, ale i jako náznaky možných nových tendencí, jež do určité míry přesahují tradiční způsoby pohledů a přístupů používaných v rámci občanského sektoru. Ashoku lze pak pojímat jako organizaci, jež tyto nové tendence v praxi svým vlastním způsobem iniciuje.

V rámci snahy o teoretické nastínění možných souvislostí Ashoky jsem po bližším seznámení s jejím praktickým fungováním a s její filozofií dospěla ke zjištění, že jde o organizaci velmi rozporuplnou a v jistém smyslu nezařaditelnou.

Pokud bychom z teoretického hlediska respektovali všechny její zvláštní charakteristiky, pak by Ashoka například nezapadala do dělení, která jsou pro popis občanského sektoru tradičně používána. Je do určité míry odlišná od mezinárodních neziskových organizací jako například Amnesty International nebo Greenpeace, mj. nemá jasně určenou oblast činnosti, nesoustředí se na podporu

svých sesterských organizací, má zcela jinou strukturu⁴⁷ atd. Stejně tak ji nelze zařadit do místních neziskových organizací, přestože ona sama svou činnost na takových organizacích zakládá. V neposlední řadě ji, jak jsem se již výše snažila vysvětlit, nelze řadit ani mezi nadace.

Některé z mnoha možných rozporuplných charakteristik lze rovněž vysledovat v souvislosti s kategorií sociálního podnikatele. Již výše jsem se snažila načrtnout rozporuplné aspekty, které se v teoretické koncepci kategorie sociálního podnikatele snoubí, tedy neziskový princip solidarity a sociální zodpovědnosti s tržním principem důrazu na silné, vůdčí a soutěživé individuuum. Na druhou stranu může být teoretický pojetí kategorie sociálního podnikatele dobrým příkladem, na kterém lze naznačit, jakým způsobem Ashoka jako celek evokuje další souvislosti a odkazy k mnoha dalším, obecnějším konceptům. Je důležité podotknout, že se nesnažím ani o vyčerpávající výčet souvisejících odkazů, ani o vysvětlení níže zmíněných témat. Snažím se pouze zachytit některé z možných teoretických asociací s koncepty, se kterými jsem měla možnost se do určité míry během svých studií seznámit a činím tak s vědomím, že jde pouze o zjednodušené zachycení složitých a mnohem obsažnějších témat.

Sociální podnikatel například odkazuje k tématu „zodpovědnosti“ v moderní společnosti. Ashoka nechce pouze lidsky zodpovědného jedince (přestože to hraje v souvislosti se stipendiem a možností jeho volného čerpání rovněž důležitou roli – a zde se také nabízí otázka „důvěry“ ve společnosti), v normativní rovině hledá především *občansky zodpovědného* člena společnosti. Lze podotknout, že v tomto bodě se příliš neliší od ostatních neziskových organizací. Na druhou stranu je lze na kategorii sociálního podnikatele v teoretické rovině nahlížet také jako soutěživého jedince, který funguje v rámci tržního prostředí, založeném na principech volného trhu.

V obecné rovině se rovněž naskytá další široká oblast možných otázek týkající se role individua v rámci společnosti a jeho vlivu na ni. Ashoku lze vnímat jako organizaci orientovanou na jednotlivce, ale jen potud, pokud tito jednotlivci

⁴⁷ V Ashoce existují dvě paralelní struktury, které se v mnoha bodech prolínají – první je celosvětová síť zástupců, nominátorů, výběrových komisí, výbor Ashoky atd.; druhou je již zmíněné globální společenství oceněných sociálních podnikatelů

svým působením ovlivňují společenství, ba celou společenskou organizaci.

Pokud budeme vycházet z teoretického pohledu, jež vnímá Ashoku jako organizaci propojující tržní a občanské principy, pak tímto vyznáváním tržních principů nabízí Ashoka také nový pohled na postavení občanského sektoru v rámci moderní společnosti. V této perspektivě není občanský sektor podle Ashoky pouze místem pro charitu, tedy místem pro dobročinní, bez ohledu na vlastní zisky. Stejně tak může být místem pro investici a partnerství s komerčním sektorem.

Zde se dostáváme k dalším možným souvislostem, jako například otázka společenského ocenění dobročinné práce a občanské iniciativy v moderní společnosti, ale i celospolečenské ocenění profesní kariéry v rámci občanského sektoru.

A naskytá se řada dalších asociací, odkazů a náznaků, jež se v mé snaze o teoretické uchopení Ashoky v jejím celku dále a dále objevují. Tyto a další otázky mne vedly k pokusům o teoretické pochopení toho, o co v „problému Ashoka“ vlastně jde.

Bez toho, aniž bych se snažila vyčerpát či obsáhnout možné koncepty týkající se problému Ashoka a především jeho teoretické možnosti, které s sebou takový výklad přináší, pokusím se v druhé části bakalářské práce poukázat na některé náznaky obecných souvislostí začlenění a pochopení otázky Ashoka jako celku.

Kapitola 2. Možné teoretické souvislosti vzniku a působení organizace Ashoka

Při přemýšlení o souvislostech vyplývajících z charakteristiky organizace Ashoka se objevuje řada variant. Nejpřesnější by asi byla analýza rozhodujících pojmů, které se při rozboru činnosti Ashoky přímo či zprostředkovaně objevují. J

Jde zvláště o pojmy „občanský sektor“, „občanská společnost“, „sociální podnikání“, „sociální kapitál“, „sociální či občanská zodpovědnost“, ale i „globální organizace“, „globální rizika“ atd.

Charakteristika všech těchto pojmů sama o sobě a v souvislostech vzájemných vztahů je vlastně prostorem pro to, aby mohlo dojít k promítnutí možností, které jsou v teoretické obecné rovině případně spojeny s obsahem činností organizace Ashoka. Do takové analýzy si ale opravdu netroufám.

Pokusím se na příkladě tří souvislostí alespoň naznačit možnost výkladu vztahu mezi analýzou organizace Ashoka a obecnými teoretickými otázkami. Jde o ukázkou možností obecného výkladu, ne o obecný teoretický výklad sám o sobě. Jde o naznačení souvislostí, ne o jejich ucelený výklad. Poukážu především na takové skutečnosti, které při srovnávací analýze vystoupily jako stěžejní protiklady.

Na Ashoku, jako neziskovou organizaci, můžeme podle mého názoru nahlížet jako na součást *občanské společnosti*, či konkrétněji jako na součást občanského sektoru⁴⁸. Zde se objevuje první „ale“ - ve stejnou chvíli je Ashoka také organizací, která se snaží fungovat na *tržních principech* (sama sebe rovněž označuje za podnikatelskou organizaci) a tržní prostředí se snaží prosazovat také v rámci celého občanského sektoru. Z toho vyplývá první rozpor - neziskové vs. tržní tendence.

Další souvislost jsem vyvodila z důrazu Ashoky na *soutěživé individuuum*. Toto pojetí mj. zapadá do určujícího pojmového základu neoliberalního

⁴⁸ Důvod, proč dávám v mé práci pojmy občanská společnost a občanský sektor do přímé souvislosti je ten, že zde pracuji s definicí občanského sektoru M.Potůčka jako „institucionalizovaného vyjádření života občanské společnosti“ (Potůček, 1997:51)

ekonomického myšlení. Ashoka ale současně klade stejný důraz na celospolečenskou *přínosnost* tohoto soutěživého individua, což je prvek, který neoliberalní ekonomický koncept povětšinou neobsahuje.

V neposlední řadě se na Ashoku můžeme dívat jako na součást *globalizující* se občanské společnosti. Z jedné strany by Ashoka mohla se svým „světovým dopadem“ splňovat řadu atributů mezinárodní (globální) neziskové organizace. Ovšem z druhé strany hraje v rámci naplňování jejího poslání neméně stejně důležité místo její důraz na respekt vůči specifickým aspektům, které se skrze sociálního podnikatele bytostně vážou na konkrétní místo, mentalitu, kulturu, historii, společnost atd.

2.1. Organizace Ashoka: nezisková organizace fungující na tržních principech

Jako první z teoretických oblastí jež určitým způsobem s teoretickým příkladem Ashoka souvisí je v obecné rovině řečeno koncept občanské společnosti. Nejdříve se tedy pokusím podávat se skrze organizaci Ashoka na jeden z mnoha konceptů občanské společnosti.⁴⁹ Pro svou práci jsem si zvolila některé momenty z teorie Ralfa Dahrendorfa.

Dahrendorf vidí v občanské společnosti, vedle tržního hospodářství a politické demokracie, třetí nezastupitelnou složku „třínohé svobodné společnosti“⁵⁰. Občanská společnost je podle něj především tmelící silou moderní společnosti, jež poskytuje identitu občansky sebevědomým jedincům, na nichž se

⁴⁹ Existuje řada pojetí občanské společnosti v rámci moderní společnosti. Ráda bych zde zmínila „tzv. maximalistický socio-kulturní přístup k občanské společnosti“ (Müller, 2002:42), který podle mého názoru nejvíce souvisí s činností organizace Ashoka. Tato definice řadí, podle Müllera, mezi hlavní formy občanské společnosti tržní hospodářství a jeho instituce, veřejné mínění, vládu práva, politické strany, veřejné i soukromé asociace, nejrůznější formy společenské spolupráce, jež vytvářejí závazky a zakládají vztahy důvěry. Představitelé tzv. deštníkového konceptu (v ang. originále – „umbrella-like concept“, jeho autorem je Jeffrey Alexander), jemuž se maximalistické pojetí nejvíce blíží, chápou občanskou společnost, stručně řečeno, jako společnost minus stát, tedy jako takovou strukturu, která je nezávislá na státu (Müller, 2002:42).

⁵⁰ Zde jsem si vypůjčila označení, které používá po pojmenování Dahrendorfovy teorie Ing.Libor Prudký

moderní společnost zakládá (nebo by se zakládat měla). Tuto tmelící sílu občanské společnosti nazývá Dahrendorf „občanským citem“ (Pongs, 2000:83).

Z hlediska teoretické analýzy Ashoka do určité míry koncept občanského citu v praxi naplňuje. Jako nevládní, nezisková organizace je součástí občanského sektoru. V rámci její činnosti na státu nezávislé sdružuje jedince, kteří se spontánně rozhodli pro práci na občanském sektoru a dobrovolně převzali zodpovědnost za rozvoj sociálního celku. Můžeme tedy říci, že z jistého hlediska naplňuje Ashoka všechny tři charakteristiky, které Dahrendorf považuje pro občanský cit za základní.⁵¹

Ashoku, jako neziskovou organizaci, lze v teoretické rovině rovněž spojit s celou řadou dalších pojetí občanské společnosti a občanského sektoru, od nichž se dále odvíjejí další poslání a funkce, které může Ashoka naplňovat.

Na druhou stranu je možné se na Ashoku podívat také jako na organizaci, která jasně vymezené postavení občanského sektoru v rámci moderní společnosti určitým způsobem přesahuje. Naznačím pouze některé z těchto přesahů.

Viděno z perspektivy teoretické analýzy lze říci, že Ashoka pracuje se skutečností, že ani komerční, ani státní sektor nevytváří mechanismy, skrze které by se občané aktivovali ke společné činnosti a k řešení problémů, které přesahují oblast soukromého života. Touto občanskou nefunkčností se v teoretické rovině zabývá rovněž Dahrendorf. Považuje je za tzv. „studené projekty“, jež „nejsou sto zakládat nutné sociální vazby a lidem poskytovat identitu a pocit přináležitosti“ (Dahrendorf, 1994:9). Mechanismy tržního hospodářství a politické demokracie nebyly podle něj určeny k vytváření sociálního citění společnosti, ale k řešení problémů v rámci státu a jeho politického a hospodářského fungování.

Na Ashoku se lze tedy také dívat jako na organizaci, která se snaží s výše nastíněnou občanskou nefunkčností komerčního sektoru dále formovat, možná můžeme říci, že se jí snaží obrátit ve svůj prospěch. Z teoretického hlediska lze říci, že Ashoka vnímá komerční sektor jako místo tvorby ekonomického kapitálu, který je z perspektivy občanského rozvoje společnosti sám o sobě bezcenný. Pouze

⁵¹ Podle Dahrendorfa jde o „množství různých nestátních organizací a institucí; dobrovolné sdružování občanů, které je nezávislé na byrokratickém aparátu a ochotou příslušníků občanské společnosti se aktivně podílet na úspěších sociálního celku“ (Pongs, 2000:83)

v kombinaci s možností investice do tzv. rizikového sociálního kapitálu (tedy do sociálních podnikatelů) může podle Ashoky získat na své dlouhodobé hodnotě. Zde se pohybují na poli velmi složitém, vede mě k tomu snaha o zformulování teorie organizace Ashoky, podle níž se kapitál investovaný do občanské společnosti pozitivně projeví nejen na ní samotné, ale zpětně i v komerčním sektoru a tedy rovněž i na ziscích investorů.

Další možnou teoretickou souvislostí, v rámci které lze na Ashoku nahlížet jako na organizaci, která svou činností občanský sektor do určité míry přesahuje, je její deklarovaná snaha o vytvoření tržního prostředí v rámci občanského sektoru. A zde opět se může na první pohled zdát první pohled, že jde o naprosto protichůdné tendence – tržní prostředí, tedy parafrázovaně prostředí, ve kterém přežijí pouze ti nejsilnější a nejschopnější, proti solidaritě občanského sektoru. Ashoka k této otázce přistupuje jinak, můžeme namítnout, že se spíše snaží se kvalitami tržního prostředí inspirovat a aplikovat je na metody své (neziskové) práce. V teoretické rovině je možné říci, že spojuje postupy jak komerčního, tak občanského sektoru *přímo* ve svém poslání. Jde například o zaměření na svobodné a schopné individuum, víru v prospěšnost konkurenčního prostředí či nahlížení na charitu „investiční optikou“.

Na Ashoku jako netradiční neziskovou organizaci lze pohlížet také z dalšího hlediska. Jde o organizaci, která vychází ze svého „neziskového poslání“, tj. bere všechny své aktivity především jako prospěšné pro ostatní, nezamýšlené jako zdroj obohacení či podnikatelského úspěchu, a přesto je ekonomicky efektivní.

Filozofie organizace Ashoka, která se zakládá na vzájemné inspiraci a možném propojování dvou tradičně oddělených částí společnosti, se promítá rovněž do kategorie sociálního podnikatele. V další kapitole bych ráda naznačila některé ze souvislostí, jež vyplývají z důrazu, který Ashoka klade na podporu individuality v rámci řešení problémů společnosti.

2.2. Sociální podnikatel: solidarita a soutěživost

William Drayton založil Ashoku mj. na přesvědčení, že silné a invenční individuality mohou být původci celospolečenských změn. V historii naší společnosti existuje řada příkladů novátorů (s kvalitami sociálního podnikatele), nicméně myšlenku jejich institucionalizovaného vyhledávání, podporování a víru v možnost jejich vzájemné spolupráce, to vše v rámci občanského sektoru, lze považovat za zcela nový fenomén (a to nejen v době svého zrodu, tedy před více než dvaceti lety). Víra Williama Draytona v silné individuum, jež je svobodné a invenční ve svých myšlenkách a názorech, spolu s využíváním výše zmíněných principů tržní ekonomiky, například víry v prospěšnost soutěživého prostředí jako prostředku motivace, evokuje jako jedno z možných teoretických spojení souvislost s některými pojmy a principy ekonomického neoliberalismu, resp. jeho revidované verze, ve které víru v neustálý pokrok střídá realita „rizikové společnosti“.

Čistý (ekonomický) neoliberalismus je zpochybňován právě svými základy, na nichž je postaven. Víra v neustálý rozvoj společnosti, v neomezenou svobodu jedince a všeléčící sílu teorie neviditelné ruky trhu⁵² se vlivem modernizačního vývoje (tedy neustálým rozvojem, jenž sám neoliberalismus podporuje) obrátily proti němu samotnému. Na nově vznikající rizika, která často vytváří, neumí ovšem ekonomický neoliberalismus s rychlostí reagovat.

Ashoku lze tedy spojit spíše s „poučeným liberalismem“, jak se o něm zmiňuje (v doslovu Beckovy práce) Jan Keller (Beck, 2004:422) a dodává „prohlédnutí nezamýšlených důsledků jako odvrácené strany svobodného jednání vede k prohlubování hrdinné tragičnosti liberálního postoje. Naivní liberalismus, jenž spatřoval v nezamýšlených důsledcích jen výraz pozitivních externalit, byl postupně vystřídán poučeným liberalismem, který vidí stále větší váhu externalit

⁵² Jde o teorii Adama Smitha, který rozpracoval ekonomické pojetí „laissez-faire“, tedy „nechte konat“, jež vzniklo jako reakce na předchozí teorie, které doporučovaly různé způsoby státních intervencí do hospodářství. „Laissez-faire“ zastupuje ekonomický názor, že politické zásahy do hospodářství mu vždy spíše škodí. Všeobecně byl chápán tak, že obchodníci by neměli být ve své snaze o naplňování svých osobních zájmů omezovali (Dohnalová, 2002:112).

negativních, přesto však na lidské svobodě hrdě a bez zaváhání trvá“(Beck, 2004:422).

V poučeném liberalismu můžeme hledat inspiraci i pro kategorii sociálního podnikatele – soutěživého, sebevědomého jedince, jenž je zároveň občansky zodpovědný s imanentní snahou sám sebe překračovat a pomáhat jiným. Lze říci, že Ashoka touto kategorií do určité míry nabourává jeden ze základů občanského sektoru - koncept solidarity. Svou snahou vytvořit z občanského sektoru místo, v němž by fungovaly (modifikované) principy volného trhu, jde proti solidaritě občanského sektoru respektující slabší a jinak společensky znevýhodněné. Ashoka solidaritu nevyklučuje, naopak, volnou soutěží myslí spíše *konkurenceschopnost praktických řešení* problémů společnosti.

Jak sám Drayton poukazuje, „když existují stovky organizací na ochranu životního prostředí, ta, která bude lépe organizovaná, bude mít lepší lidi, víc peněz, tisk jí bude věnovat větší pozornost. A ostatní se jí nechají inspirovat. To se dřív nestávalo. Organizace Ashoka jen slouží této změně“.⁵³ Se stejnou filozofií přistupuje Ashoka k podpoře sociálních podnikatelů. Podporu mu poskytuje pouze v případě, že se jeho individuální snaha má potenciál se pozitivně promítnout do celospolečenských změn.

2.3. Organizace Ashoka: globální dopad skrze důraz na místní specifika

Jednu z dalších teoretických souvislostí, která se mně s organizací Ashoka asociovala, lze shrnout pod pojem globalizace.

Podívám-li se na Ashoku skrze jednu z mnoha definic globalizace, skrze definici Anthonyho Giddense⁵⁴, pak se Ashoka jeví jako součást těchto globalizačních tendencí. V rámci její činnosti dochází také ke zintenzivnění celosvětových vztahů, skrze systém mezinárodní spolupráce všech oceněných

⁵³ Bednářová, Veronika: *Sociální podnikatel nepřestane*, In Reflex, roč. 2002, č.21 - <http://www.reflex.cz/Clanek9790.html>

⁵⁴ Giddens globalizaci charakterizuje jako „zintenzivnění celosvětových sociálních vztahů, které spojují vzdálené lokality takovým způsobem, že místní události jsou formovány událostmi dějícími se mnoho mil daleko a naopak“ (Giddens, 1998:62)

sociálních podnikatelů může docházet ke vzájemnému sdílení informací a zkušeností, jež mohou mít poté vliv na konkrétní činnost místních organizací a tedy i na místní komunity.

A v souvislosti s činností organizace lze vysledovat také další náznaky globalizace - charakteristické globalizační protitlaky, které se v činnosti Ashoky projevují. Jedním směrem dochází ke globalizaci poslání organizace Ashoka (jež není žádným způsobem geograficky omezeno - její pole působnosti zahrnuje vlastně celou planetu) a v druhém směru staví Ashoka do středu svého zájmu nejmenší možnou jednotku občanské společnosti - aktivního občana a lze říci, že tyto dva aspekty ve svém poslání *přirozeně* propojuje.

Připustíme-li, že Ashoka do určité míry naplňuje definici globální organizace, můžeme z toho vyvodit i její globální strukturu. Ashoka své know-how a svou činnost na mezinárodní struktuře přímo zakládá. Navíc i v praxi je struktura organizace v podstatě globální, existuje sice ústřední centrum, pravomoci jsou nicméně rozděleny mezi regionální výběrové komise a členové organizace, a to i členové vedení organizace, působí po celém světě.

Další z mnoha oblastí, ve kterých je možné náznak určitého vlivu globalizace (ale i vlivu procesů modernizace obecně) v činnosti Ashoky vysledovat, se týká pojmu „rizikové společnosti“ Ulricha Becka, který jsem již zmínila v souvislosti s kategorií globálního sociálního podnikatele. S globalizací totiž mj. přichází vznik bezprecedentních globálních rizik a tedy i potřeba je řešit. A zde se možná otevírá prostor pro nové metody, ale i subjekty, jež se tímto řešením mohou zabývat. Zde vidím eventuelní spojení s dalším jevem globalizace, s postupným formováním tzv. „globální občanské společnosti“ (Potůček a kol., 2002:54)⁵⁵, do níž lze organizaci Ashoka v jistém smyslu zařadit.

Souvislost s globální občanskou společností lze podle mého názoru vysledovat mj. v „osvětové“ činnosti organizace Ashoka. Osvětovou činností myslím například snahu poukazovat na nové společenské problémy (ať už místní

⁵⁵ Nebo, jak tento proces nazývá Karel Müller, ml. „globalizující se síť občanských společností“ (Müller, 2002:48) či „projekt světové občanské společnosti“ Ralfa Dahrendorfa (Dahrendorf, 1991:124).

nebo celosvětově), poskytování (často velmi důležitých) informací, navrhování a realizování jejich možných řešení atd. Ashoka sama dokazuje, že všechny tyto činnosti mohou mít v „rizikové společnosti“ značný význam. Jak k tomu v teoretické rovině dodává Ulrich Beck, „v rizikové společnosti vědomí určuje bytí, pouze zvýšeným veřejným vědomím rizika, vnímáním nebezpečí jako společného osudu a prostřednictvím mezinárodních opatření lze něco podniknout proti znečištění životního prostředí, rostoucímu potenciálu sebedestrukce a civilizačním chorobám“ (Pongs, 2000:46).

Organizaci Ashoka je možné považovat za produkt globalizace občanské společnosti také z dalšího důvodu - její činnost může být příkladem revolučních nepolitických změn Ulricha Becka, jež se ve společnosti podle něj dějí. Beck poukazuje především na kvalitativní přeměny moci (tradičně spojované s politikou), k nimž v rámci modernizace společnosti dochází. Jak říká, „společenské změny, jichž jsme svědky, a které lze nazvat revolučními, se uskutečňují pod nálepkou nepolitického. Nespokojenost s politikou je v tomto smyslu nejen nespokojeností s politikou samou, nýbrž vyplývá z nepoměru mezi oficiálním zplnomocněním k jednání, které se vydává za politické a stává se bezmocným, a rozsáhlou, pro rozhodování uzavřenou změnou společnosti, která přichází tichým, ale nezadržitelným krokem nepolitického. Pojmy politiky a nepolitiky tak ztrácejí svoji ostrost a je potřeba, aby byly systematicky revidovány“ (Beck, 2004:304). Ashoku je do určité míry možné brát jako reprezentanta těchto nepolitických revolučních změn.

Je tedy možné pohlížet na Ashoku, která reaguje specifickými způsoby na nová globální rizika, vytváří nové sítě sociálních vztahů, ovlivňuje lokální život skrze globální akci, formuluje zcela bezprecedentní metody, skrze které svého „globálně místního“ poslání dosahuje, aj., jako na organizaci nadnárodní, globální.

Závěr

V mé bakalářské práci jsem se pokusila o naznačení některých teoretických souvislostí, které – podle srovnávací analýzy textů o Ashoce s několika teoreticky založenými prameny – vycházejí jako případné otázky či náznaky nových teoretických souvislostí a vztahů.

Východiskem i inspirací právě k tomuto přístupu byla samotná analýza vzniku, pojetí, činnosti a výsledků působení organizace Ashoka. Z této analýzy vzešly i pokusy o náznaky obecných souvislostí ve třech oblastech pojmosloví a teoretických konceptů s nimi spojených.

To se mi mohlo podařit ovšem jen částečně. Ve chvíli, kdy jsem se pokoušela zachytit určitou obecnější souvislost, objevila se celá řada dalších souvislostí, jež na to reagovaly. Postupně jsem došla k závěru, že s největší pravděpodobností nelze organizaci Ashoka identifikovat bez obecnější teoretické analýzy. Toto přesvědčení ukazuje na potřebu další analýzy i teoretických souvislostí vymezení toho, o co vlastně v Ashoce jde. A i když jsem poukázala jen na několik obecnějších vztahů a souvislostí, snad se podařilo alespoň částečně naznačit oblasti a vztahy, které je potřeba v obecné a teoretické rovině respektovat při pokusech o promítnutí konkrétní občanské iniciativy – která je vždy ucelená, nepředpokládá pojmové vymezení předem a neptá se na jeho souvislosti, ale snaží se o řešení konkrétních problémů života společnosti – do pokusu o teoretické, pojmové uchopení.

Zůstanu-li v teoretické rovině mé analýzy „otázky Ashoka v jejím celku“, mohu se pokusit zamyslet se nad otázkou jejího možného vkladu z pozice netradiční neziskové organizace. Při těchto pokusech bych se ráda ještě jednou vrátila k Ralfu Dahrendorfovi. Ten v teoretické rovině poukazuje na paradoxní situaci týkající se vývoje soudobé společnosti. Společnost podle něj potřebuje konkurenceschopnost, sociální soudržnost a politickou svobodu. Ovšem těchto cílů nelze podle něj dosahovat současně (Pongs, 2000:87). A zde bych viděla možnou souvislost s analyzovaným příkladem organizace Ashoka, resp. dokonce (v teoretické rovině) jeden z jejich možných společenských přínosů. Z hlediska teoretické analýzy se na ni můžeme podívat jako na organizaci, které se tyto tři

roviny svým specifickým způsobem daří propojovat. Ashoka se své fungování snaží zakládat na ekonomické svobodě, volném trhu a jeho pravidlech, a přitom jej spojuje s individuálním a spontánním nasazením sociálně uvažujících jedinců se strategickým viděním problémů společnosti. A v práci jsem pokusila poukázala rovněž na další oblasti, ve kterých se Ashoce daří tradičně oddělené koncepty propojovat.

V každém případě lze na Ashoku - prosperující mezinárodní organizaci, jež vyznává neobvyklé metody pro dosažení svého poslání - pohlížet jako na živoucí důkaz „odidealizování“ jak konceptu „neziskové činnosti a poslání“ v rámci občanského sektoru, tak konceptu „sobeckého a *soutěživého individua*“ v rámci ekonomického liberalismu. Svým příkladem ukazuje, že skutečnost, která se za těmito koncepty skrývá, je mnohem bohatší, že přesná rozdělení a metody, jež se pro pochopení složité skutečnosti občanského sektoru (ale nejen něj) používají, nelze považovat za jediný možný úhel pohledu.

Možná tedy, že ve výsledku nejde ani tak o teoretické vyčerpání možných souvislostí nezvyklého jevu jménem Ashoka, důležitější může být už samotný pokus o ustavení tohoto neobvyklého organismu jako objektu teoretického zamyšlení.

Seznam použité literatury

- Bauman, Zygmunt (1996): *Myslet sociologicky. Netradiční uvedení do sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Beck, Ulrich (2004): *Riziková společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Dahrendorf, Ralf (1994): *Svoboda a sociální vazby. Poznámky ke struktuře argumentace*. In Liberální společnost. Praha: Filosofía.
- Dahrendorf, Ralf (1991): *Úvahy o revoluci v Evropě v dopise, který měl být zaslán jistému pánovi ve Varšavě*. Praha: Nakladatelství Evropského kulturního klubu.
- Davis, Susan: *Social Entrepreneurship: Towards an entrepreneurial culture for social and economic development*, materiály organizace Ashoka, <http://www.ashoka.org/global/yespaper.pdf> (staženo 1.4.2006)
- Dees, Gregory (1998): *The Meaning of Social Entrepreneurship*. Kansas City: Kauffman Foundation, internetová podoba studie - http://www.fuqua.duke.edu/centers/case/documents/dees_SE.pdf (staženo 28.2.2006)
- Dohnalová, Marie: *Občanský sektor*. Internetový portál: Centrum pro výzkum neziskového sektoru, http://www.e-cvns.cz/soubory_diskuse/obcansky_sektor.pdf (staženo 23.4.2006)
- Dohnalová, Marie (2002): *Sociálně-ekonomické souvislosti občanské společnosti*. In: Dohnalová, Marie – Anderle, Petr, ed., *Občanský sektor: Úvahy a souvislosti*. Moravský Beroun: Univerzita Karlova – Fakulta humanitních studií (Katedra Občanský sektor) v Moravské expedici, kmenovém nakladatelství občanského sdružení Vlastenecký poutník.
- Giddens, Anthony (1998): *Důsledky modernity*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Giddens, Anthony (1999): *Sociologie*. Praha: Argo.
- Giddens, Anthony (2001): *Třetí cesta. Obnova sociální demokracie*. Praha: Mladá fronta.
- Goff, Clare (2006): *The steady rise of the „citizen sector“*. In Financial Times, 1/3, internetová podoba článku - <http://www.ashoka.org/home/FinancialTimeMar06Ltr.pdf> (staženo 24.4.2006)

- Kis, János (1997): *Současná politická filosofie*. Praha: OIKOYMENH.
- Machonin, Pavel (2005): *Česká společnost a sociologické poznání*. Praha: ISV nakladatelství.
- Mannheim, Karl: *Ideologie a utopie : Přednášky a eseje*. Bratislava: Archa, 1991.
- Müller, Karel ml.(2002): *Koncept občanské společnosti (vymezení pojmu a dilemata)*. In: Dohnalová, Marie – Anderle, Petr, ed., *Občanský sektor: Úvahy a souvislosti*. Moravský Beroun: Univerzita Karlova – Fakulta humanitních studií (Katedra Občanský sektor) v Moravské expedici, kmenovém nakladatelství občanského sdružení Vlastenecký poutník.
- Pongs, Armin (2000): *V jaké společnosti vlastně žijeme?* Praha: ISV nakladatelství.
- Popper, Karl R., Lorenz, Konrad (1997): *Budoucnost je otevřená*. Praha: Vyšehrad.
- Potůček, Martin (1997): *Nejen trh*. Praha: Slon.
- Potůček, Martin a kol. (2002): *Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku*. Praha: Nakladatelství Gutenberg.
- Salomon, Lester, Anheier, Helmut (1997): *Defining Non-profit sector. A cross-national analysis*. Manchester, New York: Manchester University Press.
- Sokol, Jan (2002): *Společnost jako komunikace*. In: Dohnalová, Marie – Anderle, Petr, ed., *Občanský sektor: Úvahy a souvislosti*. Moravský Beroun: Univerzita Karlova – Fakulta humanitních studií (Katedra Občanský sektor) v Moravské expedici, kmenovém nakladatelství občanského sdružení Vlastenecký poutník.
- Soros, George (1991): *Směnka na demokracii*. Praha: Prostor.
- Šrubař, Ilja (1996): *Neoliberalismus, transformace a občanská společnost*. In *Sociologický časopis*, roč.32, č.1, s.67-79.
- Weaver Smith, Barbara: *Models of Philanthropic enterprise*. The Philanthropic Enterprise, 11/2002,
http://www.thephilanthropicenterprise.org/main/download_doc.php/?item_id=82
(staženo 1.2.2006)
- Žaloudek, Karel (1999): *Encyklopedie politiky*. Praha: Nakladatelství Libri.